Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Актуальні проблеми азійських спільнот

комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни

Навчальний посібник

Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
як навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра усіх спеціальностей

Укладачі: П. В. Федорченко-Кутуєв, О. І. Василець

Електронне мережеве навчальне видання

Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2024

УДК 305.8
075

Укладачі: *Федорченко-Кутуєв Павло Володимирович*, доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології КПІ ім. Ігоря Сікорського
Василець Ольга Іванівна, старший викладач кафедри соціології КПІ ім. Ігоря Сікорського

Рецензент *Бузань В. Ю.*, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії КПІ ім. Ігоря Сікорського

Відповідальний редактор *Багінський А. В.*, кандидат політичних наук, доцент кафедри соціології КПІ ім. Ігоря Сікорського

Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
(протокол № 1 від 09.01.2025 р.)
за поданням вченої ради факультету соціології і права
(протокол № 7 від 10.01.2025 р.)

Актуальні проблеми азійських спільнот: комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни [Електронний ресурс] : навч. посіб. для бакалаврів усіх спеціальностей / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: П. В. Федорченко-Кутуєв, О. І. Василець. – Електрон. текст. дані (1 файл). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. – 78 с.

Навчально-методичний комплекс дисципліни містить перелік тем, конспекти лекцій, плани семінарських занять, питання для підсумкового і поточного контролю. Видання має на меті ознайомити бакалаврів усіх спеціальностей зі змістом і структурою навчальної дисципліни, сформувати базові теоретичні знання з історії, культури, економіки та політики країн східно-азійського та південно-азійського регіонів з метою можливостей використання успішних і неуспішних прикладів їх динамічного розвитку для вирішення практичних завдань в Україні різними фахівцями, креативною молоддю, зокрема. Призначено для бакалаврів усіх спеціальностей.

УДК 305.8 (075)

Реєстр. № НП 23/24-388. Обсяг 11,6 авт. арк.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
проспект Берестейський, 37, м. Київ, 03056
https://kpi.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5354 від 25.05.2017 р

© КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024

ЗМІСТ

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ	6-7
II. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8-9
III. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ	10-15
IV. ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ	16-62
Тема 1. Азійські студії як академічна дисципліна та актуальна галузь міждисциплінарних досліджень.	16-20
Тема 2. Європейська та азійська гегемонії у модерній світ-системі. Матеріальне і організаційне підґрунтя формування демократичних інституцій. Історичні особливості азійських країн.	20-25
Тема 3. Особливості глобального простору сучасності. Досвід різних країн як приклад різноманітності підходів в організації виробництва та владних відносин.	25-31
Тема 4. Інституційний характер соціально-історичної динаміки: Захід та Схід.	30-36
Тема 5. Визначення особливостей розвитку різних спільнот : конкуренція та можливості взаємозбагачення.	36-40
Тема 6. Місце та роль держави у формуванні ідентичності. Візії щодо сфер конфліктної напруги.	40 -44
Тема 7. Китай в історії людства - культурно-історичні витоки та особливості китайського державотворення.	44-49
Тема 8. Динамізм розвитку країн азійського регіону та системний характер умов формування успішних прикладів економічного зростання.	49 -56
Тема 9. Між небезпеками автаркії та примусової деструкції історичного метанаративу: Японія в історії та сучасності.	56 -62
V. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ	63-67
VI. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА	67

VII. КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ	68
VIII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	69
Додаток 1 Рейтингова система оцінювання успішності	71-74
Додаток 2 Питання для підготовки до поточного контролю (МКР)	75-76
Додаток 3 Питання для підготовки до залікової контрольної роботи	77-79

І. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Навчальна дисципліна «Актуальні проблеми азійських спільнот» належить до циклу загальної підготовки, а саме до вибіркового освітнього компоненту з загально-університетського каталогу. Предмет навчальної дисципліни – історична контекстуальність економічних, культурних та політичних змін у країнах азійського регіону. Конфліктність та гармонія у взаємодії Сходу та Заходу. Вивчення дисципліни «Актуальні проблеми азійських спільнот» сприяє успішному працевлаштуванню студентства у світі глобальних зв'язків, системних і позасистемних ризиків, інституційних трансформацій у міжнародному просторі. Систематизація мисленнєвих процесів допомагає релевантно оцінювати достовірність інформації та надійність джерел її походження, ефективно опрацьовувати та використовувати таку різнобічну інформацію для проведення наукових досліджень і практичної діяльності. У студентства формується низка засадничих компетенцій щодо бачення варіативності функціонування суспільств, уміння налагоджувати успішну комунікацію із представниками різних країн, спільнот та об'єднань.

Навчальна дисципліна «Актуальні проблеми азійських спільнот» вивчається протягом одного семестру, розрахована на 60 годин і складається з аудиторної роботи – 36 годин (лекції – 18 годин, семінарські заняття – 18 годин) та самостійної роботи студентства – 24 години.

Розподіл навчального часу за темами наведено у тематичному плані. Комплекс навчально-методичного забезпечення містить змістовний лекційний матеріал, перелік основних питань і завдання для самостійного опрацювання. Це дає можливість студентам та студенткам наперед ознайомитися з основними положеннями кожної лекції, підготувати свої запитання до викладача, коментарі, тощо. Семінарські заняття підсилюють інтерактивний характер навчального процесу, його студентоцентрований характер. Має місце більш всебічне висвітлення тематики курсу, докладне опрацювання тем дисципліни та аналіз відповідної літератури допомагає та спрямовує виконання завдань для

самостійної роботи. Студенти отримують досвід підготовки презентацій та написання есе, практично засвоюють правила дотримання академічної доброчесності.

Методика оцінювання рівня засвоєння знань здійснюється шляхом використання рейтингової системи оцінювання. Формою контролю з дисципліни «Актуальні проблеми азійських спільнот» є залік.

ІІ. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Актуальні проблеми азійських спільнот» полягає у формуванні у студентів низки компетентностей, які допоможуть вирішувати завдання, що постають перед ними як перед фахівцями та громадянами, у суспільній практиці повсякденного життя. Студенти будуть вдосконалювати свої здатності до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. Вони зможуть приймати обґрунтовані рішення, дізнаючись про досвід інших країн та спільнот. Доносити інформацію, ідеї, зміст проблем і характер оптимальних рішень з належною аргументацією.

Завданням дисципліни є формування у студентів здатності протистояти ідеологізації академічного дискурсу, опанування критичного ставлення до створення універсальних метанаративів. Спроможності використовувати досвід формування модернів у азійських спільнотах для дослідження та використання можливостей оптимізації українських суспільних практик.

Обравши цю дисципліну, бакалаври усіх спеціальностей зможуть отримати та показати такі результати навчання:

Знання:

- про важливість створення власної економічної автономії у сучасному глобальному просторі як підґрунтя співпраці різних акторів суспільної взаємодії в країні та на міжнародній арені, при налаштованості на захист національних інтересів;
- про значущість держави, яка сприяє розвитку у формуванні балансу між інтересами міжнародних структур та інституцій, вітчизняних робітників та підприємців, різних спільнот та ідентичностей;
- про циклічний характер доцентрових та відцентрових тенденцій у становленні азійських спільнот, а також зміну їх піднесення занепадом і поставою нової гегемонії у сучасних умовах.

Уміння:

- виокремлювати і розрізняти процеси модернізації та вестернізації;

- вивчати перспективи розвитку модерної світ-системи;

- визначати можливі чинники та фактори стабільного розвитку країни, спираючись на критичний аналіз різних джерел інформації;

- аналізувати досвід країн азійського регіону, як такого, що демонструє найбільш переконливу динаміку економічного розвитку;

- вивчати значущість та можливості держави, що сприяє розвитку, спираючись на досвід успішних країн азійського регіону.

Набути досвід:

- аналізу емпіричного змісту історичної соціології сходоцентризму;

- створення концептуальних моделей щодо використання успішних кейсів з управлінських практики азійського регіону для України.

В результаті засвоєння дисципліни студенти зможуть аналізувати й робити висновки про соціально-культурні та історичні витоки економічного піднесення країн азійського регіону, а також про значення такого досвіду для підвищення управлінської і громадянської компетенції наших співвітчизників.

Студенти також отримають практичний досвід під час інтерактивного проведення лекцій та практичних занять, когнітивного моделювання щодо стратегій і тактик розвитку окремих спільнот, вирішення конфліктів міжкультурної комунікації, суперечливого характеру поєднання глобальних та регіональних тенденцій і контекстів.

III. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	Всього, тому числі:	лекції	семіна-рські	СРС
Тема 1. Азійські студії як академічна дисципліна та актуальна галузь міждисциплінарних досліджень.	6	2	2	2
Тема 2. Європейська та азійська гегемонії у модерній світ-системі. Матеріальне і організаційне підґрунтя формування демократичних інституцій. Історичні особливості азійських країн.	8	2	2	4
Тема 3. Особливості глобального простору сучасності. Досвід різних країн як приклад різноманітності підходів в організації виробництва та владних відносин.	6	2	2	2
Тема 4. Інституційний характер соціально-історичної динаміки: Захід та Схід.	6	2	2	2
Тема 5. Визначення особливостей розвитку різних спільнот : конкуренція та можливості взаємозбагачення.	8	2	2	4
Тема 6. Місце та роль держави у формуванні ідентичності. Візії щодо сфер конфліктної напруги.	6	2	2	2
Тема 7. Китай в історії людства - культурно-історичні витоки та особливості китайського державотворення.	6	2	2	2
Тема 8. Динамізм розвитку країн азійського регіону та системний характер умов формування успішних прикладів економічного зростання.	6	2	2	2
Тема 9. Між небезпеками автаркії та примусової деструкції історичного метанаративу: Японія в історії та сучасності.	6	2	2	2
Залік	2	0	0	2
Всього годин	**60**	**18**	**18**	**24**

Тема 1. Азійські студії як академічна дисципліна та актуальна галузь міждисциплінарних досліджень.

Сходознавство та орієнталізм – дослідницькі програми та міждисциплінарні концепти. Синергія міждисциплінарних зусиль у формуванні теорій та практик ненасильницької взаємодії різних культур та країн. Питання цивілізаційних викликів у поступі людства. Особливості розвитку азійських спільнот південної та східної частин регіону як предмет аналізу та синтезу. Значущість досвіду держав цього регіону для українських реалій. Потенціал критичного запозичення.

Тема 2. Європейська та азійська гегемонії у модерній світ-системі. Матеріальне і організаційне підґрунтя формування демократичних інституцій. Історичні особливості азійських країн.

Динаміка інтересів та конфліктне партнерство агентів та структур розгортається завжди у певних соціально-культурних контекстах, презентує себе через зміни у позиціях акторів суспільних практик. Необхідним є формування дослідницької програми щодо вивчення того, який зв'язок встановлюється між інтересами та позиціями представників різних груп та інституцій. За яких умов органічна солідарність буде переважати над розбратом як всередині однієї країни, так і у геополітичному просторі сучасних хвиль глобалізації.

Тема 3. Особливості глобального простору сучасності. Досвід різних країн як приклад різноманітності підходів в організації виробництва та владних відносин.

Актуалізація спільності долі людства в сучасних умовах технологічних і екологічних викликів, проксі-воєн та поглиблення економічної нерівності. Історичний характер існування європейських держав і потреба визнання інтересів країн азійського регіону разом з їх внутрішніми конфліктами та особливостями. Необхідність оновлення суспільних практик у діалектичних взаємодіях між капіталами фінансовим та промисловим, державними системами та транснаціональними і наднаціональними структурами.

Тема 4. Інституційний характер соціально-історичної динаміки: Захід та Схід.

Аналіз чинників піднесення та занепаду як індивідуальних суспільств, так і світу як цілісності. Формування модернів як похідна від піднесення Заходу, що

розпочалося впродовж Броделевого тривалого XVI століття. Конфліктність підкорення країн Решти гегемонії та / або насильницькій владі європейських країн і їхніх “дочірніх” суспільств. Глобалізація як вестернізація. Порівняльно-історичне дослідження суспільств і цивілізацій як пошук чинників динамізму Заходу за одночасної спроби ідентифікації тих чинників, що блокували аналогічні трансформації на Сході.

Тема 5. Визначення особливостей розвитку різних спільнот : конкуренція та можливості взаємозбагачення.

Дослідження азійських спільнот з позицій поєднання пояснювального потенціалу формаційного та цивілізаційного підходів, а також синтетичного – соціолога Д. Белла.

Питання нерівномірності розвитку різних країн одного регіону, і навіть спільної історичної долі. Можливості більш адекватного розуміння цивілізаційних варіацій розвитку суспільств, їх капіталістичного формату, при зверненні до світ-системної теорії І. Валлерстайна. Залежність від історичного часу включення різних областей світового господарства до світової системи. Описи Дж. Аррігі механізмів такого включення. Рецесії, як неминуча складова криз світового капіталізму, і більш активне залучення країн периферії до світових економічних практик**.**

Тема 6. Місце та роль держави у формуванні ідентичності. Візії щодо сфер конфліктної напруги.

Державницькі амбіції у розвитку сучасних технологій і міжнародному розподілі праці. Комплексний характер переорієнтації виробничих практик і культурні запозичення у працях Федорченко-Кутуєва. Регіональне лідерство може мати перспективи сталого розвитку лише за умови того, що держава буде уважно ставитися до технологічних інновацій і робити відповідні кроки по перезавантаженню управлінських інституцій, реформуванню структури суспільних практик при зміні функціонального навантаження. І, враховуючи інтереси власних виробників, просувати стратегічні плани по захисту останніх, що передбачає щільну співпрацю з різними акторами глобальних взаємин. Так,

основою всіх сучасних технологій та сучасної економічної моделі світового господарства є мікроелектроніка, переваги щодо якої були у західній півкулі. Це тривало останні 300-400 років, а починаючи з промислової революції домінування Заходу в технологічній сфері стало тотальним. Конкуренція при переході першості до Східної Азії і насамперед - до Китаю. Розвиток ШІ як конфліктний технологічний і культурно-соціальний феномен.

Тема 7. Китай в історії людства - культурно-історичні витоки та особливості китайського державотворення.

Для того, аби побудувати вигідні, перш за все для України, відносини із КНР, як претендентом на нову світову гегемонію необхідно звернутися до досвіду цієї давньої цивілізації, особливостями культурного та економічного розвитку доби феодалізму, з труднощами та трагедіями модернізаційних процесів, суперечливими наслідками реформування, сучасними намаганнями втримати управлінську цілісність при викликах державно-монополістичного капіталізму і правлячій ролі КПК, водночас. «Історичні примари корупції та роз'єднаності, які зруйнували багато могутніх династій, продовжують переслідувати Китайську Народну Республіку й сьогодні. Сучасний Китай сприймають по-різному: як економічну потугу, символ урбанізації, пропагандистську та агресивну наддержаву, що прагне світового панування» (Явін, 2024).

Тема 8. Динамізм розвитку країн азійського регіону та системний характер умов формування успішних прикладів економічного зростання.

Чи є піднесення країн Південно-Східної Азії вдалим для них збігом історичних обставин, або результатом відповідальної політики національних держав, з компетентним поєднанням переваг вільного ринку та гнучкої системи планування – це можна побачити на прикладах Японського економічного дива та періоду стрімкого економічного розвитку «азійських тигрів»: Південної Кореї, Сінгапуру, Гонконгу, Тайваню, а також самого материкового Китаю. Наразі, дослідники звертають увагу на важливі для усієї світової спільноти характеристики економічного, політичного та культурного розвитку «азійських тигрів другої хвилі» до яких зараховують В'єтнам, Індонезію, Малайзію та Філіппіни. Управлінським

елітам цих країн притаманні як внутрішні, так і зовнішні конфлікти, що значною мірою мають своїм корінням «розвиток недорозвитку» А.Г. Франка, роботи якого з позицій всебічного макросоціологічної та історичної аналітики проаналізовані Федорченко-Кутуєвим П.В. у низці статей та монографій автора.

Тема 9. Між небезпеками автаркії та примусової деструкції історичного метанаративу: Японія в історії та сучасності.

Історичні дані свідчать про інваріантність у витоках традицій народів різних країн, конфліктність суспільних практик. Разом із цим, модернізації по-різному впливають на їх розвиток Саме дослідження формування модернів передбачає увагу до конкретно-історичних умов та культурно-історичних особливостей того чи іншого регіону. Природа та географічне положення острівної держави мало визначальний вплив на особливості побудови управлінської ієрархії, допоки мури окремішнього існування не були зруйновані міжнародною торгівлею. Сучасна Японія спрямована не тільки на сталий економічний розвиток, у тому числі і завдяки поєднанню традиційних чеснот у поведінці різних страт населення з використанням досягнень НТП, але і на певне відновлення військової потуги даної країни при формуванні нового порядку у трансформаціях сучасного глобального простору.

У 60-80 роках минулого століття Японія стає відомою у світі як країна «економічного дива». Воно починалося із 5-річного плану економічної незалежності, прийнятого у 1955 році як офіційний документ. Надалі, американські кредити, вільне придбання патентів американських та західноєвропейських дослідників, економія на військових видатках, а також управлінська компетентність японської еліти (Сабуро Окіта) націлюють практики життєдіяльності країни на довгострокове зростання темпів економічного розвитку. Накопичення капіталу, структурні зміни у виробництві, і, водночас, використання традицій повної зайнятості, узгодження політичних зусиль (об’єднання ліберальної та демократичної партій) сприяло підвищенню рівня життя громадян країни. Традиції трудової етики, перенесена до корпоративного правління самурайська відданість та селянська обережність (боягузтво для цього прошарку населення історично

вважалося чеснотою), узвичаєність поведінкових опцій особи у форматі родинної діяльності (японські корпорації – лідери глобальної економіки побудовані за принципами сім'ї, її цінностей та ієрархії), використання надбань НТП у різних сферах суспільної життєдіяльності, призвело до опанування Японією лідерських позицій у світовій економіці.

IV. ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ

ТЕМА 1. Азійські студії як академічна дисципліна та актуальна галузь міждисциплінарних досліджень.

Перелік основних питань:

1. Важливість вивчення актуальних проблем азійських спільнот у сучасному світі.
2. Доцільність макросоціологічного підходу у реалізації дослідницької програми щодо актуальних проблем азійських спільнот.
3. Значущість досвіду держав цього регіону для українських реалій. Потенціал критичного запозичення.

Завдання на СРС: Історична соціологія і макроекономіка як особливий спосіб виокремлення країн та цивілізацій у історичному часі й культурному просторі.

Література: Баз. 5, 6; Дод. 3, 5.

Зміст лекції.

Як можна побачити на картах, Азія займає величезну площу. Разом із Європою вона складає Євразійський материк. У всьому світі, особливо у останні 50 років у західній (євроатлантичній) спільноті, великий інтерес існує до вивчення азійських (азіатських) студій. Сам термін, зазвичай використовується в Північній Америці та Австралії для того, що в Європі називається сходознавством. Цей дискурс визнається академічним і має соціальну сутність, вимір і приналежність (соціальні науки), тому зосереджується на питаннях культури, економіки та політики, а не лише на мовних, релігійних чи географічних аспектах. Досвід розвитку та модернізації сучасних азійських суспільств є надзвичайно актуальним для нас. Наша програма, як і її міжнародні аналоги, спрямована на просування порівняльного підходу до азіатських культур, та головна увага нашої компаративістики – це реалізація пояснювального і методологічного потенціалу макросоціологічного підходу, а також опертя на здобутки міждисциплінарних студій.

До країн Південної, Південно-Східної та Східної Азії на поточний момент

належать, відповідно: Південна Азія: Афганістан, Бангладеш, Бутан, Індія, Іран, Мальдіви, Непал, Пакистан, Шрі-Ланка; Південно-Східна Азія: Бруней, Східний Тимор, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни; Східна Азія: Китай, Північна Корея, Південна Корея, Монголія, Японія.

Наш курс не передбачає за обсягом детального вивчення кожної з країн. Ми зосереджуємося на політологічних вимірах мистецтва вибудови балансу інтересів, гармонізації суспільних взаємин. Практики Заходу та Сходу (таким умовним історичним і реальним географічним розмежуванням будемо користуватися для спрощення комунікації), для нас актуалізовані кризами у сучасному глобальному просторі та окремих країнах. Глобальна комунікація стає засадничою цінністю сучасного світу, але стосується це не тільки характеристик нашої доби як часу інформаційних суспільств. Історія глобального простору майже така сама давня як і історія людства. Обмін товарами, подорожі з ризиком для життя, відкриття нових просторів та культур – все це завжди приваблювало людей з різною питомою вагою різних інтересів: від географічного, антропологічного, культурного до суто прагматичного чи завойовницького.

При посиленні тенденцій до автаркії буде неминуче падати рівень життя усіх людей, загострюватимуться конфлікти між цією більшістю і усе вужчим колом мільйонерів та мільярдерів. Зміни світового порядку відбуваються шляхом глобальних воєн, гібридних конфліктів, проксі-воєн, агресивних утручань різного типу (економічний, інформаційний, воєнний). І те, що українська трагедія не є винятком у світовому масштабі, акцентує необхідність вивчати принципи формування правил міжнародних взаємодій, звертаючи увагу на ще мало досліджені нами реалії життєдіяльності азійських спільнот. Що корисного для миробудівництва ми можемо запозичити, вивчаючи економічні, зокрема, успіхи таких країн як Китай та Індія, формування модернів у цих країнах, японський досвід, тощо. Як пов'язані відкритість суспільства та його здатність домінувати у світі ? Чи можна керувати хаосом і чи не саме спроможність до такого керівництва і визначає гегемонію тієї чи іншої держави? Які видатки несе гегемон і у чому полягають його вигоди? Якими були ведучі країни світу, що вибудовувалися за династиційними принципами, і як

змінився світ з постанням національних держав? Необхідно звернути увагу на сучасне загострення конфліктності із змінами у балансі сил, на те, якими є можливості конструктивного втручання держави, що сприяє розвитку до встановлення балансу інтересів різних груп у просторі національних та наднаціональних взаємодій.

Вивчення сучасного стану азійських спільнот з позицій нашого інтересу до їх здобутків та проблем, до можливостей критичного використання такого досвіду для позитивних трансформацій суспільних практик в Україні, варто починати з окреслення загальних питань соціально-економічного, соціально-культурного розвитку як особливого способу буття людини. Синергія макросоціологічного та міждисциплінарного підходів дозволяє побачити суттєві риси у життєдіяльності того чи іншого народу, закономірності постання його як нації у добу формування модернів та проблеми позиціонування у сучасному глобальному світі наднаціональних структур та змін технологічних укладів. Інновації в нашому світі стали способом адаптації до історичних викликів кожної країни. Разом із цим, їх успішність як ефективність впровадження у господарське та культурне життя, залежить від низки чинників. І, зокрема, від того, якими є їх зв'язки із традиційно діючими інституціями суспільних практик.

Сучасна доба активізації змін у технологіях супроводжується трансформаціями у соціальному устрої різних країн, загостренням суперечностей як всередині окремих держав так і переформатуванням правил міжнародних взаємодій. Вільне переміщення людей, капіталів, мультикультуралізм та інші принади недавнього глобального простору зазнають руйнівних змін. Поведінкові стратегії людини в обставинах невизначеності та трансформацій як і плани розвитку держав і корпорацій набувають все більш вираженого конфліктного характеру. Оцінки замість фактів, заяви замість дій – ось чого потрібно уникати теоретикам і практикам сучасної доби. «Досвід країни Східної Азії є для нас важливим прикладом того, як війни змінюють світ: спричиняють розпад імперій і трансформацію альянсів, виявляють природу глобальних соціально-політичних систем. Реальні факти того, як оговтувались й відновлювались після стихійних лих і руйнівних воєн цілі країни,

свідчить: шлях від війни до стійкого миру та порядку можна подолати, якщо нація єдина, а плани відновлення розроблені з урахуванням найкращих світових практик» (Корсунський, 2023).

Усвідомлення спільності всього людства забезпечує максимально широкий підмурівок для критики й опозиції виключенням та нерівностями, які домінують, зазначав шведський соціолог Йоран Терборн. Продовжуючи його думку П. Федорченко–Кутуєв (2016,С.39) також звертає увагу на обмеженість євроцентричного підходу до оновлення суспільних практик і формування модернів. Вчений робить наголос на необхідності критичного перегляду і модернізації самих державних систем, посилаючись на думку Ч.Тіллі про історичний характер існування європейських держав і потребу повернути їх «від занять війною до зміцнення правосуддя, особистої безпеки та демократії … І з цим завданням не можна зволікати» (Tilly, 2015).

Теоретична та методологічна цінність макросоціологічного підходу полягає, зокрема, у тому, що він допомагає у формуванні історичного виміру нашої свідомості, розширює обрії усвідомлюваного, таким чином допомагаючи становленні нашої позитивної свободи «для». Соціологічна уява потрібна не лише соціологам – вона, ускладнюючи наше мислення, водночас спрощує роботу із конфліктністю у нашій буттєвості та повсякденних практиках. Такий спосіб розуміння явищ є «настільки ж творчим, настільки ж винахідливим, як і всі інші підходи, що на них спираються інші дисципліни., і полягає вона у творенні або ж винайденні концептів» (Делез, 2021). Перефразуючи роздуми цього відомого континентального філософа щодо різних аспектів дослідницького пошуку, потрібно звернути увагу на те, що концептуалізація нашого досвіду не є волюнтаристським актом, бо «концепти не існують у готовому вигляді десь на небі, де вони б очікували на те, аби їх схопив дослідник… вони не виготовляються знічев'я. Учений – це той, хто винаходить або створює функції». Макросоціологічний підхід надає можливість поєднати географічні та господарчі й культурні виміри історії будь яких спільнот. «В Азії через величезну сушу та безліч різноманітних культур існує кілька часових ліній, що перекриваються. Крім того, з тієї ж причини різні регіони мають різну

історію, але всі вони перетинаються - безліччю способів - у різні моменти історії» - пише (Коман, 2022).

Розглядаючи актуальні проблеми азійських спільнот ми переконаємося у розгортанні суперечностей між агентами та структурами, реалізації діалектичної єдності між функціоналами діяльності і структурами соціуму, що перебувають у змінах та оновленнях і трансформаціях.

При дослідженні поведінкових опцій людей – представників певної культури, нам необхідно враховувати те, що вони є агентами різних видів діяльності. Водночас, усі люди діють в умовах певних структур та інституцій. Що стане результуючою їх активності – предмет дослідницьких зусиль. Потрібно бачити взаємні кореляції між предметним світом людини та ідеями, які надихають та втілюються соціумом у цьому світі. При цьому ми можемо, не вдаючись до помилок пошуку прямих аналогій, побачити дещо спільне для культур усього цивілізованого людства. Так, у східноазійському регіоні розуміння реального (ноумен) та ідеального, як існуючого у світі образів, але практично необхідного є близьким до європейського бачення світу ідей та світу конкретних предметів, а принцип «сяо» - врахування різних позицій, статусів і слухняності, відповідно, має певні аналогії із повагою до авторитетів у християнській етиці. Парадоксальна діалектика давнього Китаю із принципами «інь-янь» взаємодії, суголосна діалектичним положенням Геракліта Ефеського та Гегеля, а запит д боку західних інтелектуалів на даосизм – не випадкова примха модних течій. Так, його значне поширення у останні 50—70 років у розвинених країнах Заходу як культурно-релігійної традиції східноазійського регіону має свої причини. Адже він представляє собою той шлях нерелігійної духовності, який після двох тисячоліть домінування християнства активно намагається зараз знайти для себе секуляризоване західне суспільство постмодерної доби релятивізму та децентралізації. Для багатьох наших сучасників, що не вбачать сенсу у матеріалізмі і, водночас, не приймають інституційні релігії такий індивідуалізований шлях духовного пошуку має велику привабливість.

ТЕМА 2. Європейська та азійська гегемонії у модерній світ-системі.

Матеріальне і організаційне підґрунтя формування демократичних інституцій. Історичні особливості азійських країн.

Перелік основних питань:

1. Орієнталізм як специфічний спосіб сприйняття Сходу.

2. Особлива роль східного регіону у західноєвропейському та американському досвіді.

3. Концепція розвитку недорозвитку А.Г. Франка.

4. Конфліктний простір сучасних міжнародних взаємин.

Завдання на СРС: Динаміка світової системи: повернення країн Азії на чільні позиції у світовому розвитку.

Література: Баз.: 1, 3, 4; Дод.: 5.

Зміст лекції.

Позначаючи колективний Захід як ціннісну та організаційно-економічну єдність євроатлантичної спільноти, необхідно мати на увазі особливе сприйняття азійського регіону як складової загального Сходу країнами, що межували із останнім у географічному відношенні. Відтак, Європа (іспанці, португальці, італійці та швейцарці, а також французи й британці (як вважає Саїд 2001, С.12) визнають Схід як те, що не «тільки сусідить із Європою; саме там були розташовані найдавніші, найбільші і найбагатші європейські колонії, він також — джерело її цивілізацій та мов, її культурний суперник, він є для неї найзмістовнішим образом Іншого, до якого найчастіше звертаються. Крім того, Схід допоміг визначити Європу (або Захід) як свій контрастний образ, контрастну ідею, особистість, контрастний досвід», підкреслює дослідник. Звична для нас термінологія не є бездоганною, оскільки визначення походять з колонізаційних практик різного часу, де «світова географія потрактовується по-різному, в комплекті з власними культурними та суспільно-політичними упередженнями» (Коман, 2022).

Чільна роль Європи у динаміці змін світового простору значною мірою спиралася на військове застосування здобутків технічного розвитку, та прагненням до пошуків нових ресурсів. Військові технології відігравали не останню роль у експансії європейських країн, а цінова політика «руйнувала китайські мури»

(К. Маркс). Відповідно до праць Р. Інглхарта та К. Вельцеля, демократизація та перехід до домінування цінностей розвитку на противагу традиційним цінностям самозбереження, є наслідком модернізації та змін у культурному просторі, що її супроводжують. Модернізація, як спосіб досягнення суспільством етапу модерних форм виробництва, обміну, упорядкування соціального життя, може ідеально-типово розумітися як цілеспрямована радикальна трансформація суспільства, що відбувається як на мікрорівні – наприклад, змінюючи зразки соціальної дії та її орієнтацій, формуючи нову ідентичність – так і інституційну структуру соціуму. У кланових суспільствах трансформація інституцій має свої особливості. Сучасний досвід свідчить на користь можливості використання військової гегемонії, що спирається на економічну спроможність країни при відсутності у ній ознак «відкритого суспільства». Але такі процеси мають містять низку історичних обмежень, у той час, коли феномен самозбереження, безпеки як засадничої цінності не втрачає свою значущість навіть при актуалізації пост матеріальних цінностей самовираження та саморозвитку.

У 70-х та 80-х роках минулого сторіччя велику увагу привернула до себе теорія залежності Андре Гундера Франка, який досліджував конфлікти світової системи перш за все, як активіст і прихильник лівих ідей – соціальної справедливості та критики капіталістичного устрою. Його зацікавленість у політичній історії поєднувалась із економічним підґрунтям отриманої ним освіти. Вчений також працював у галузі міжнародних відносин До цього часу його ідеї щодо того, що він назвав «розвитком недостатнього розвитку» або «теорією залежності» не втратили своєї актуальності, адже світова система продовжує закріплювати нерівність між різними країнами. Тільки зміни у використанні долара як універсальної валюти для обміну, та міжнародні санкції створили шанс для таких країн як Індія і Китай, до прикладу, отримувати дешеві енергоносії. Втім, перед елітами цих країн, наразі, стоїть непересічне завдання формування модернів у державі, що позиціонує себе як демократія. Історично метрополії експлуатували «периферійні» нації, тримаючи їх як сателітів у стані залежності та недорозвиненості. Глобальна система торговельних зв’язків історично підтримувала нерівність у світі. На думку Франка,

не існує особистісної відповідальності людини за неспроможність її суспільства розвиватися, і несправедливо звинувачувати тих, хто походить з менш розвинених країн. Вчений писав, писав, що багатство розвинених країн базується на дешевій робочій силі та сировинному характері господарств периферії, яке навмисно утримується саме у такому форматі: від часів рабства до панування сучасних олігополій, які не зацікавлені у появі конкурентів. Напроти, вони використовують свою допомогу (кредити) задля утримання своїх провідних позицій у міжнародному розподілі праці. У статті під назвою «Розвиток недостатнього розвитку», Франк підкреслює, що нерозвиненість певних країн азійського регіону, зокрема, пов'язана не з існуванням у них залишків архаїчних інститутів, а з існуванням дефіциту капіталу в регіонах, які залишилися ізольованими від головних шляхів капіталістичного розвитку як сукупності процесів універсалізації. Нерівномірне залучення країн з колоніальним минулим до цих процесів уповільнює їх можливості щодо самостійної модернізації.

Водночас десакралізація Заходу нерідко має своїм наслідком сакралізацію Сходу, тим самим заступаючи один ухил іншим (теоретизування А.Г. Франка є показовим зразком того, як інвектива на адресу Заходу переростає в енкомій Сходові, зокрема Китаю) (Кутуєв, 2006). Тобто, проблемою дослідження та пояснення актуальних питань азійських спільнот є недостатнє розуміння взаємних впливів різних культур та економік. Попри те, що ми бачимо, як рівень життя у різних країнах обумовлений саме їх включенням до глобального простору, «науковці несвідомо сприймають Захід та Схід як самостійні субстанції, які не перебувають між собою у стані взаємопроникнення» (Кутуєв, 2016).

Національні держави мають порівняно невеликий історичний проміжок свого існування. 200-300 років після панування імперій як наднаціональних структур, і вже перша хвиля глобалізації викликає занепокоєння національних еліт та спротив з боку урядових агенцій, постання яких пов'язано із становленням національних держав, як однієї з складових формування модерну. Захист національних інтересів, використання ТНК, або підкорення ними – ось що відрізняє державу, яка сприяє розвитку від периферійної країни з компрадорською елітою та сировинним

характером експорту.

Конфлікти у суспільствах можна розглядати з точки зору їх не бажаності, оскільки при правильному співвідношенні функціоналів діяльності та їх своєчасній модернізації (оновленню, у відповідності до потреб внутрішнього ринку та місця країни у міжнародному розподілі праці), а також аналогічних дій по відношенню до інституційного забезпечення суспільних практик, гармонізації вищезазначених процесів із соціальною структурою - актуальність рівнів конфліктності буде низькою, прийнятною для управлінських узгоджень. А самі конфлікти не будуть виходити на макро-рівень, а мати переважно внутрішньо-особистісний та міжособистісний характер (мікро- та мезо- рівні). Та варто звернути увагу і на іншу точку зору – конфлікти є частиною розвитку, адже у його підґрунті лежить єдність та боротьба протилежностей, а реалізується він шляхом накопичення кількісних змін, що, врешті решт, переходять у якісні. Причому, відбувається цей процес стрибкоподібно. Такий революційний перехід не обов'язково має форму військового повстання, а останнє може і не супроводжуватися революційними змінами (перехід влади до принципово нової групи бенефіціарів, докорінні зміни у виробничих відносинах, тощо). Але еволюційність у соціальній динаміці усе одно мусить рахуватися із її конфліктними рисами. Так, домовленість повинна існувати між різними акторами громадянського суспільства, адже при відсутності довіри у ньому, воно – не дієздатне. Інший вимір узгоджень - можливості контролю експертної спільноти (представники громадянського суспільства, що мають відповідні компетенції) за діями урядових структур, підзвітність та відповідальність останніх за прийняті від імені усіх виборців дії. Саме розуміння конфліктів може мати риси і релевантності (співвіднесення) і адекватності (як відповідності практичним реаліям життєдіяльності) при врахуванні культурно-історичних контекстів.

Відомі мислителі давнини, від Геракліта Ефеського до Сунь-цзи, зазначали конфліктний характер взаємин між людьми та спільнотами у якості неминучої риси історії. Та, в усі часи люди прагнули опанувати хаос і безлад, створюючи суспільні домовленості задля формування порядку, що уможливлює набуття й використання

суспільного блага. Адже кожне об'єднання прагне до сталого розвитку, де на шляху від компромісів до консенсусу, можна планувати свої дії. Цілепокладання та цілереалізація є вирішальними етапами людської діяльності. І вони потребують хоча б найменш прийнятного рівня довіри у соціумі. Для цього будь- яке суспільство формує інституціональну мапу свого існування.

У сучасному інформаційному суспільстві ми можемо вдатися до компаративістики, використовуючи різні платформи, Facebook і Telegram, зокрема. Якщо ж ми повернемося до історії протистоянь різних груп та класів, то цікавим буде знайомство з «Маніфестом Комуністичної партії» та прогнозом К. Маркса і Ф. Енгельса щодо світової динаміки боротьби різних соціальних сил. На нашу думку, конфлікти між великими соціальними групами з протилежними інтересами неможливо не тільки детально описати, але і спрогнозувати їх перебіг і наслідки, не вдаючись до катастрофізації наративів. Ми також переконуємося в утопічній природі безконфліктного, безпроблемного суспільства, запропонованого комунізмом. Сама природа соціального світу є конфліктною попри увесь тиск контролюючих державних інституцій. Сінгапур, де майже викорінено корупцію, разом із тим, є країною із найнижчим рівнем щастя у світі. Уряд КНР демонструє нетерпимість до корумпованих чиновників, але воно не припиняється. Важливим є боротьба з корупційними потоками з боку держави, що покликана захищати інтереси більшості громадян і мінімізувати ризики конфліктів.

Необхідною умовою для сталого розвитку / успішної модернізації ю є також раціональність комунікативного простору, де розповсюдження і прийняття тих чи інших ідей відбувається шляхом відкритої дискусії, а не поширюється «мавпуванням» (мережевим, включно) та заохоченням популізму політиків. Притаманне спільнотам східно-азійського регіону відчуття плинності часу і його довічного характеру водночас, а також індивідуальної відповідальності за власне духовне вдосконалення при колективістській моралі соціальної поведінки, сприяє сталості розвитку цих спільнот. Збереженню особливого формату стабільності при повній відкритості до запозичення технічних інновацій. Ці соціуми мають гіркий досвід торговельних воєн та соціальних катаклізмів. На жаль, специфіка їх

інформаційної політики негативно впливає на наші дослідницькі можливості щодо опертя, до прикладу, на дані статистики чи результати конкретних соціологічних досліджень.

ТЕМА 3. Особливості глобального простору сучасності. Досвід різних країн як приклад різноманітності підходів в організації виробництва та владних відносин.

Перелік основних питань:

1. Цивілізаційний та формаційний способи розкриття феномену соціального у його різних історичних контекстах..

2. Кліодинаміка Пітера Турчина і фінансові цикли Рея Даліо у пізнанні історичних підйомів та спадів життєдіяльності спільнот – приклад міждисциплінарного підходу.

3. Релігійні аспекти постання індивідуалістичної свідомості західної людини.

Завдання на СРС: Релігійні питання у культурі Заходу та Сходу. Католицизм та конфуціанство.

Література: Баз.: 2, 5; Дод.: 6.

Зміст лекції.

Найцікавішою та найважливішою цариною для спрямування людської уваги, для її дослідницьких зусиль, завжди була і є вона сама: її переживання, взаємини з іншими, її природне та соціальне оточення. Спираючись на можливості макросоціологічного підходу ми розглянемо соціальні явища у їх історичному розвитку, на теренах спільнот азійського регіону. Зокрема, це стосується таких потужних країн сьогодення як Японія, КНР, Індія, Сінгапур, Південна Корея.

Глобалізація і процеси трансформаційних змін є засадничими рисами соціальної динаміки та наскрізними тенденціями історичного розвитку. Глобальний простір сучасних міжнародних взаємин потребує нового погляду, та переосмислення вже існуючих і нових правил співпраці й конкуренції. Наш світ завжди був і цілісним, і розділеним, водночас. Природна схильність соціумів до розширення має багато вимірів для осмислення. Академічна неупередженість,

раціональна аргументація допомагає побачити найгостріші моменти конфліктності розвитку у їх конкретно-історичних контекстах та системній обумовленості виникнення й перебігу.

Замкненість, автаркія може бути ситуативним виходом із складної історичної ситуації, але у стратегічному плані вона веде до зубожіння населення, мілітаризації економіки країни і поглиблює соціальне та економічне розшарування суспільства. На прикладі КНДР ми бачимо небезпеку такого способу функціонування як для самого народу такої країни, так і для її сусідів, світової спільноти на загал. Водночас, неоліберальна економічна та соціокультурна експансія у її лібертаріанському вимірі не тільки не звільнює особистість, але і парадоксальним чином уніфікує її повсякденні поведінкові опції, стандартизуючи споживання у форматі нової нерівності. Та явища колоніалізму і неоколоніалізму вимагають їх дослідження на підґрунті методологічної виваженості, а не використання у якості політичних гасел, що лиш розколює та радикалізує суспільні рухи. Ми потребуємо нових фільтрів для обрахування економічної ефективності, нових механізмів для формування методики перемовин в умовах технологічних, кліматичних та епідеміологічних небезпек. За Ф. Броделем (Braudel, 1993, С.41) історія є зміною та співіснуванням цивілізацій, а вони, у свою чергу, пізнаються нами у єдності своїх матеріальних та духовних характеристик, через різноманітність історичних викликів та відповідей на них. Наразі, зростає інтенсивність міжцивілізаційних запозичень, як важливої складової соціокультурного руху історичних процесів. Значущість таких взаємовпливів відмічали ще Ф. Бродель та А. Тойнбі.

Ми розглядаємо суперечливу єдність формаційного та цивілізаційного підходів у потрактуванні соціальних явищ. Історіографія надає нам фактичний матеріал з археології, мовних практик та ритуалів. Але потрібний вихід до мета-позиції як уміння більш широкого погляду на дослідницькі дані матеріальної культури, побуту, а також співвіднесення їх з сферою сакрального і трансцендентного. Адже ми не просто фіксуємо наявність певної соціальної структури та функцій у суспільстві, але і розкриваємо протиріччя між агентами (окремими особистостями, об’єднаннями, тощо) та структурою (усталеною сіткою

взаємодій) у різних спільнотах та суспільствах.

Досліджуючи приклади піднесення та занепаду у різних імперіях та у різні історичні періоди, відомий сучасний фінансист Рей Даліо (Dalio, 2021) не тільки зазначає їх циклічність, але і припускається певної періодизації етапів розвитку. На його думку, великі імперії зазвичай існували приблизно 250 років, плюс-мінус 150 років, причому всередині них розгорталися великі економічні, боргові та політичні цикли, що, у свою чергу, тривали приблизно від 50 до 100 років. Він же робить досить очевидний висновок про те, що країни з великими заощадженнями, низькими боргами та сильною резервною валютою можуть протистояти економічним і кредитним колапсам краще, ніж країни, які не мають великих заощаджень, мають великий борг і не мають сильної резервної валюти. При цьому продуктивність людини є найважливішим чинником, який спричиняє зростання світового багатства, влади та рівня життя з часом. Саме за продуктивність праці ведеться конкуренція у різних частинах світу. Та це має не тільки технологічну, але і соціокультурну вимірність. Відтак, у курсі актуальних проблем азійських спільнот ми, перш за все, звертаємо увагу на контекстуальність постання та утримання тих чи інших форм організації виробництва та влади. Значущим для наших роздумів є те спостереження вищезазначеного інтелектуала, що саме на етапі зниження спроможностей системи до відновлення та розвитку її еліти втрачають практичну потужність, хоча саме на них покладаються надії суспільств.

Наявність циклів різної історичної тяглості та характеру відзначали багато дослідників (приміром різні теорії економічних хвиль , що показують періодичні зміни у світовій економічній системі). Для нашої компаративістики західного та східно-азійського типу розвитку важливим є розуміння соціально-історичних аспектів дії різних доцентрових та відцентрових сил на підйомах та падіннях розгортання життєдіяльності різних цивілізацій. Одним із відомих вчених, що прагнули поєднати економічні аспекти людської поведінки з її культурно-історичними вимірами та державною політикою є Пітер Турчин, який позначив свої роботи як особливу дослідницьку галузь - кліодинаміку, у якій він застосовував методики й дані точних наук для пояснення великомасштабних тенденцій у

людській історії. Причому розкриття смислів останньої неможливо поза задіяння соціально-гуманітарного та соціально-поведінкового дискурсів, які б релятивістськими вони не виглядали з техніцистської точки зору. У своїй останній роботі «Кінець часів: еліти, контреліти і шлях політичної дезінтеграції» (Turchin, 2024) автор показує, що природа циклічних змін пов'язана із самою природою суспільних практик, що засновані на взаємодії зростаючої класової нерівності із збільшенням масової частки адміністративних еліт у соціумі. При цьому зовнішня політика держави зазнає невдач через відірваність інтересів правлячих прошарків від потреб тих, кого вона має представляти. Таким чином, порушується консенсус у взаємодії різних прошарків населення, бо, розширюючи свої джерела збагачення, еліти підважують дієздатність та легітимність держави, що призводить до дестабілізуючих результатів.

Можна зазначити, що успіхи азійських спільнот у другій половині 20-го сторіччя і на початку нашого,21-го століття, багато у чому обумовлюються наявністю певної солідарності між різними стратами у соціумі, де політичний консерватизм збереження форми та ритуалу, узвичаєних вірувань та практик, доповнюється гнучким ставленням до змісту господарчих взаємин і лібералізацією економіки. Ринок не є всеохоплюючим соціальним феноменом, а, як і план, використовується для сталого розвитку країни.

Відомий сучасний дослідник Joseph (Joe) Henrich (2020) звертає увагу на формування індивідуалістичної свідомості західної людини як підґрунтя ініціативи та випереджаючого розвитку країн «золотого мільярду». Він показує, що існування родинних інституцій на Сході стоїть на заваді розвитку конкуренції, дії масштабних політичних та економічних сил, набуттю вузькоспеціалізованої високої кваліфікованості, розгортанню ринкових відносин як цілком без особистісних. Культура сорому залежить від моральних стандартів, прийнятих у спільноті і часто-густо застарілих, вважає вчений. У той час, коли почуття провини має більш індивідуальний характер. Таким чином, прибираючи пережитки кланового устрою, тільки західній цивілізації вдалося сприяти заохоченню індивідуальної ініціативи, здатності до ризику та особистої відповідальності. Доповнюючи такі погляди Хіл

Рут зазначає, що конфуціанство у Китаї не мало таких наслідків, як католицизм (сприяння індивідуальній самосвідомості), оскільки, по-перше, масштаб впливу був неспівставним, а по-друге, саме воно не було інституційно оформленою релігією. Таким чином, ми пересвідчуємося у наявності різних форматів суб'єктності, які не у останню чергу залежать від релігійних питань. Якщо у культурі мурах та дракону ця суб'єктність забезпечується приналежністю до усталеної спільноти, то у якості особистісної спроможності до дії вона реалізує себе не через приписи, а через досягнення. При цьому варто звернути увагу на те, що мобілізація, яка здійснюється навколо кланів, веде до зменшення гнучкості системи на загал, знижує можливості впровадження інновацій, поширює корупційні виклики, у той час, коли мобілізація навколо ідей розвитку та персоналій (прошарків, спільнот, тощо), які втілюють у своєму житті ці ідеї, сприяє економічному і соціальному поступу усього суспільства.

ТЕМА 4. Інституційний характер соціально-історичної динаміки: Захід та Схід.

Перелік основних питань:

1. Питання інституційного забезпечення суспільних практик у різних суспільствах.
2. Цивілізаційні запити та наукова раціональність – культури Заходу та Сходу.
3. Свобода, суверенітет і сучасні проблеми середнього класу.
4. Держава, яка сприяє розвитку : внутрішній ринок – інновації, кризи, стабільність
5. Питання елітного консенсусу за умов сучасних трансформацій

Завдання на СРС: Когнітивні упередження у застосуванні інституційних практик.

Література: Баз.: 23; Дод.: 3.

Зміст лекції

Інституції як система принципів суспільних взаємодій, разом із діючими у соціумі правилами щодо дотримання цих принципів, є необхідною умовою для існування будь-яких спільнот. Постання явищ і процесів інституційного

забезпечення практик в історії людства мають об'єктивний та закономірний характер. Хоча розгортання діяльності інституцій відбувається у просторі боротьби суб'єктивних чинників: різних, часто конфліктних інтерпретацій, впливу непередбачуваних обставин (так звані «чорні лебеді», випадковість як окремий випадок дії закону). Але сам феномен інституційності і його генералізованої представленості у якості суспільного договору, мають невідмінний характер в людській історії. Адже будь яка діяльність спирається на наявність певних принципів і узгодженого дотримання правил, щодо їх впровадження. Змінюються обставини - розвиваються технології. Оновлення вимагають і правила людських взаємодій. Одне з когнітивних упереджень так і називається: «помилка необґрунтованого оптимізму», якої ми припускаємося, впевнені у тому що наш співрозмовник (діловий партнер) має такі самі інтерпретації щодо того чи іншого поняття, явища, процесу. Адже у «нормальності» власних потрактувань ми не маємо щонайменшого сумніву. Тож висловлюючи щось, ми переконані у високій цінності й раціональності своїх ідей. Та людина є створінням більш ірраціональним, аніж розважливим та раціональним. Про це, зокрема, свідчать дослідження поведінки особи економістами й психологами, що отримали нобелівські премії саме за комплексність та практичну значущість міждисциплінарного підходу.

Трансформації інституцій, які забезпечують ефективність функціонування різних суспільних практик, є окремою складовою програмного інтересу нашої дисципліни. Саме розуміння ефективності, як і оптимізації, залежать від конкретики історико-культурних традицій, узвичаєних форм господарчих практик. Дослідження останніх передбачає використання здобутків міждисциплінарного підходу. Відтак, тематика нашого курсу може зацікавити студентів різного фахового спрямування. Інтерактивний та студентоцентрований формати навчання стануть у нагоді подальшого опрацювання запропонованих до розгляду концепцій. Поглиблять загально-фахову підготовку та допоможуть розвинути соціологічну уяву, що так необхідна кожному мислячому індивідууму та професіоналу. Адже для розуміння сучасної конфліктності між євроатлантичною та азійською гегемонією у модерній світовій системі необхідно бачити протиріччя між регіональними

особливостями і універсальними закономірностями у матеріальному та організаційному підґрунті формування демократичних інституцій, враховувати історичні особливості розвитку азійських країн

Сучасний вимір глобалізації створює ілюзію взаєморозуміння через стандартизацію зовнішнього предметного середовища, або підкресленої екзотики туристського оточення у подорожах дозвілля. Саме тому у дослідницькій програмі нашої дисципліни увагу закцентовано на питаннях генези економічної раціональності та імперативності академічної неупередженості, адже, як зазначає П. Кутуєв «Прибічники винятковості Заходу не зрідка акцентують на таких рисах його культурної програми, як раціоналізм, емпіризм, універсалізм та індивідуалізм; атрибуція цих якостей західній цивілізації заперечує наявність їх в інших цивілізаціях. Вислідом стає постулат про Захід як джерело динамізму, а Решті приписується азійський спосіб виробництва та східний деспотизм. Але звернення до емпіричних реалій унаочнює те, що, приміром, китайська традиційна медицина (зокрема, з огляду на здобутки акупунктури та використання лікарських рослин) мала емпіричний характер, відтак породжуючи сумніви щодо обґрунтованості твердження про неемпіричний характер усій' науки Китаю» (Кутуєв, 2007, С.2). Разом із цим, автор попереджує нас про неприпустимість радикального звернення до інших крайнощів – захоплення азійським Сходом при розчаруванні у шляхах розвитку Західної цивілізації. Потужність останньої асоційована із здатністю діяти цілеспрямовано, з опертям на весь накопичений приступний досвід, поетапно і послідовно рухаючись до мети, засвоюючи нову інформацію.

Раціональне мислення сприяє формуванню довгострокової пам'яті і відповідних стратегій, онтологічного характеру мислення. Воно є особливо цінним цивілізаційним здобутком, коли не заперечує інші форми світовідношення, а визнає за кожною – власну царину, спираючись на їх доповнення (компліментарність) та практики взаємодій. Ми є свідками як саме цілісність картини світу і культурно-історичні характеристики азійських спільнот спряють їх вивищенню та переорієнтації сучасної історичної доби на досягнення країн цього регіону. При цьому йдеться не лише про темпи економічного зростання. Тим більше, що

інтеграція до глобального простору у його сучасному варіанті розподілу праці та ресурсів, протистояння фінансового та промислового капіталів, робить і азійські держави вразливими щодо структурних криз, перетворюючи останні на системні явища.

Попри усі історичні трагедії, конфлікти та розломи, агресивність і недолугість урядових структур, заціпенілість (ригідність) інституцій – азійським спільнотам вдалося утримати «довгу волю» від «предків до праведників». Такий досвід, з нашої точки зору є гідним розгляду та дослідження. Європейська культура впродовж 19-20 сторічь була зосереджена на досягненнях науково-технічної революції, ідеях прогресу, коли головною ознакою цивілізованості вважалася здатність діяти раціонально. Водночас, відкритість до різних способів когнітивної активності притаманна справжньому науковому пошуку, у чому ми стали пересвідчуватися ввійшовши до нового тисячоліття. Ученому, як будь якій людині внутрішньо притаманно (іманентно) приймати той чи інший спосіб потрактування подій. Важливо, щоб дослідник визнавав можливість власної упередженості і, працюючи із гіпотезами, робив висновки внаслідок верифікації емпіричних досліджень та наведення логічної аргументації. Пояснюючи чинники піднесення та занепаду як індивідуальних суспільств, так і світу як цілісності, суспільствознавці XIX-XX століть здійснювали інтелектуальний еквівалент “подорожі на Захід”, наполегливо аргументуючи, що епоха модерну є не чим іншим, як похідною від піднесення Заходу, що розпочалося впродовж Броделевого тривалого XVI століття та мало своїм вислідом підкорення Решти гегемонії та / або насильницькій владі європейських країн і їхніх “дочірніх” суспільств. Відтак порівняльно-історичне дослідження суспільств / цивілізацій не зрідка зводилося до пошуку чинників динамізму Заходу за одночасної спроби ідентифікації тих чинників, що блокували аналогічні трансформації на Сході. Кутуєв (2007, С.2).

Як писала свого часу Ханна Аренд (2005) на землі живе не людина, а люди, тому особиста свобода як спонтанність дій неминуче обмежується суверенністю спільноти, сукупне волевиявлення якої і є джерелом суверенітету. Та проводиться він у життя через взаємодію еліт як у внутрішній вимірності політичних рішень

(утримання прийнятного рівня конфліктності між громадянськими свободами та єдністю, суб'єктною спроможністю спільноти), так і в умінні вибудовувати та утримувати необхідний для свого народу баланс інтересів у глобальному просторі міжнародних взаємин. Саме ці завдання можуть і повинні досягатися державою, яка сприяє розвитку. Національний суверенітет покликаний надавати базові гарантії безпеки, у той час, коли від свободи-антисуверенітету виграє незначна меншість населення, так звані, колоніальні еліти, приклади чого ми можемо бачити при латиноамериканському сценарії розвитку країн периферії та напів-периферії. Сучасні успіхи країн азійського регіону базуються, не в останню чергу, на висновках, зроблених з досвіду їх взаємодії з історичною гегемонією держав та корпорацій (Голландська -Ост-індська, Британська Ост-індська компанії, тощо) євроатлантичної спільноти. Більшість еліт Заходу не знаходить сучасних форм конструктивної взаємодії із представниками своїх середніх класів, діяльність яких і становила підґрунтя економічного успіху держав Центру. Маємо справу не просто із загостренням соціальної та економічної нерівності, але і з фактичним поділом суспільства на нечисленну верхівку дуже багатих, та більшість населення, різні види соціальної допомоги (базовий дохід включно) якому обговорюються і частково надаються, при тому що класичне громадянське суспільство зникає, бо з нього «вимивається» середній клас. У міжнародному аспекті неоліберальні уряди та наднаціональні структури змушені миритися із усіма тими, кого вони позначають як авторитарні утворення, але виключення останніх із взаємодії не йде на користь їм самим. Створюються різні центри сили, що не просто формують багатополярність сучасного світу, але і визначають лідерство азійського регіону, мультилатеральність взаємин. Як писав свого часу Г. Моргентау «Політична мораль не може існувати окремо від розсудливості, тобто без урахування політичних наслідків моральних дій. Таким чином, реалізм вважає розсудливість — зважування наслідків можливих політичних дій — найвищою чеснотою у політиці. Абстрактна етика оцінює дію щодо його відповідності моральному закону; політична етика оцінює дію з його наслідків» (Morgenthau, 1973).

Еволюція суспільної моралі та зміни у ціннісній мапі чеснот стоять на

перешкоді модернізації, етос якої спирається на розвиток у діалектичному вимірі – як заперечення заперечення, а не на відміну культурних положень. Якщо ми будемо розглядати ціннісну мапу суспільного життя, то побачимо, що дієвість соціальних практик, і економічна ефективність соціуму як цілого, визначається поєднанням деонтологічної етики чеснот вищого порядку (рівнем відповідності поведінки особи ідеологізованій етиці принципів – те, що об'єднує суспільство) та етикою доброчесної поведінки у поведінці пересічної людини. Тоді у наявності є вимір, де проранжовані пріоритети, і вимір, де кожному індивідууму відкритим є доступ до трансцендентного.

Привілеї, що їх мали еліти попереднього формату історичного розвитку, наразі не гарантовані ані економічними, ані культурними чинниками. Сам феномен елітарності (діалектичної протилежності егалітарності як ідеї рівності) базується на тому, що впливовість незначного прошарку населення щодо його більшості виправдовується наявністю бачення бажаного майбутнього, стратегією та ресурсами впровадження цих візій. При цьому контреліта має інші смисли для співжиття, але їй бракує ресурсів (ЗМІ, зокрема), а антиеліта не має ані концепцій, ані засобів, тому її протести локальні й непереконливі. Економічні проблеми, технологічне відставання не є вирішальними чинниками щодо руйнації суспільних практик, у той час, коли розкол еліт призводить до революційних змін. В сучасних умовах не простих взаємин між національним та транснаціональним капіталом (і буржуазією, відповідно) актуалізується глобальний вимір їх конкуренції та співпраці. На прикладі країн Південно-азійського регіону ми бачимо як ефективність від використання технологічних здобутків залежить від налаштованості управлінських еліт до критичного перегляду власних компетенцій та повноважень і перезавантаження соціальних інституцій відповідно до вимог нового технологічного укладу і нових правил міжнародної взаємодії. Це допомагає розкрити потенціал кожної країни, але тільки за умови наявності реальних інтенцій у вітчизняного політикума.

Історична динаміка свідчить про постійність змін у домінуванні тих чи інших «центрів сили». Тому важливим для еліт є постійна готовність до перемовин і роботі

з конфліктністю. Вчитися домовлятися, ось що пропонував абат Сієс французькій аристократії після революції, добровільно відмовитися від власних привілеїв щоб стати частиною нової спільності. Європейцям доведеться вчитися на рівних взаємодіяти із представниками азійських спільнот, адже на наших очах світовий ancien regime трансформується, усе більше ідей та практик налаштовані на мультилатеральний (багатоспрямований) розвиток, на визнанні ідей багатополярності та панамериканізму, обмеженого географічно. Практика переконує нас у обмеженій дієвості інформаційно-ідеологічних симулякрів, у той час, коли поєднання економічних інтересів дозволяє вибудовувати релевантні політичні союзи. У цьому сенсі ми бачимо, що динамізм розвитку країн азійського регіону спирається на системний характер умов формування успішних прикладів економічного зростання. На роль держави як стратегічного інвестора і корпоративного гравця, спроможного до вибудови балансу інтересів та управління конкуренцією між різними соціальними акторами та всередині цих об'єднань (бюрократія, олігархи, прекаріат, тощо).

ТЕМА 5. Визначення особливостей розвитку різних спільнот : конкуренція та можливості взаємозбагачення.

Перелік основних питань:

1. Загальне теоретико-методологічне підґрунтя у дослідженні різних спільнот як підсистем. Реплікація та масштабування.
2. Переваги та обмеженість стадіального підходу. Світ-системна теорія І. Валлерстайна та Дж. Аррігі.
3. Регіональні інтерпретації універсальних понять: робота із конфліктністю та шлях до порозуміння.

Завдання на СРС: Країни Центру та Периферії у сучасних умовах. Феномен напів-периферійних утворень – історична динаміка.

Література: Баз.: 5, 7; Дод.: 6.

Зміст лекції

Кожне суспільство є формою історичного розвитку спільнот різного типу, і

саме також складається із спільнот, взаємодії між якими стають все більш складними та різноманітними. Відповідно до цієї генези ми можемо поділяти соціальні об'єднання людей (єдино прийнятний спосіб здійснення антропосоціогенезу) на прості та складні. Окрім управлінських характеристик і міри диференційованості соціальної структури, щодо якої і реалізується управління, яке теж має власні складові, виміри та риси, ми можемо виокремлювати суспільства за особливостями їх виробничих сил, шляхом використання яких саме технологій здобуваються суспільні блага.

При оперті на пояснювальні можливості формаційного та цивілізаційного підходів, сучасною наукою широко використовується, так званий, синтетичний – соціолога Д. Белла, який надав характеристики до-індустріального та індустріального типу суспільств. Сучасному світові притаманне поширення постіндустріального типу суспільного розвитку. Його ще називають інформаційним, адже саме влада над сучасними технологіями розповсюдження певного інформаційного контенту визначає можливості країни у глобальному просторі сьогодення.

Водночас, стадіальний підхід не пояснює багатьох особливостей у кризових явищах поточної доби, структурні та системні риси у розгортанні цих кризових явищ, та загостренні їх конфліктного характеру вже у нових організаційних і технологічних форматах. Проблемною лишається нерівномірність розвитку різних країн одного регіону, і навіть спільної історичної долі. Відтак, краще розуміння цивілізаційних варіацій розвитку суспільств, їх капіталістичного формату, зокрема, передбачає звернення до світ-системної теорії І. Валлерстайна. Аналітика вченого спирається на оригінальну думку про те, що одиницею економічного розвитку є не окремішні міста чи країни, адже капіталістичне виробництво об'єднує у ланцюги виробництва-торгівлі та постачання увесь світ. Причому, найбільшою прибутковістю відзначаються ті частини світового господарства, де ці ланцюги добігають свого завершення. Це і є регіони ядра. Нижче від них знаходяться країни напівпериферії та периферії. Тут прослідковується залежність від часу включення різних областей світового господарства до цієї системи. Інший відомий вчений

Дж. Аррігі більш всебічно, у порівнянні із І. Валлерстайном, описує механізми такого включення. Він показує, що за умов рецесій, як неминучої складової криз світового капіталізму, відбувається більш активне залучення країн периферії до світових економічних практик. Але надалі периферії мають труднощі із своїм підйомом, в усякому випадку, це було актуальним для Аррігі та Валерстайна, що пропонували зосередитися на динамічних змінах світового господарства в цілому, а не на унікальності успішних випадків. Наразі, ми бачимо, як виведення виробництв з США до країн Східноазійського регіону обумовило швидкий розвиток промислового капіталу КНР і фінансіалізацію північно-американських капіталів, що приводить до сучасного протистояння цих держав у їх боротьбі за світові ресурси та ринки збуту. Водночас, ми можемо позначити актуальність світ-системної теорії І. Валлестайна, зокрема у тому, що у ній розкриті причини розширення світової системи, розглянута циклічність розвитку, способи організації влади у різних регіонах та наявність поєднання різних типів експлуатації у сучасному світі.

Сама ідея прогресу, що спирається на теорію стадіального розвитку у контексті усе більшого знання про культуру, світогляд країн східно-азійського регіону набуває нових барв та інтерпретацій. Адже саме розуміння часу та простору як соціально-культурних феноменів суттєво відрізняються у цивілізаціях Заходу, що успадкували погляди античної доби Греції та Риму, а також юдео-християнську традицію у потрактуванні концепцій поступу, від бачення аналогічних феноменів представниками азійських цивілізацій. Перенесення бізнесової та воєнної активності для багатьох сучасних західних держав до країн тихоокеанського регіону вимагає розширення меж у розумінні історично усталених понять побутового та сакрального, державотворчого вжитку для людства доби сучасної Ойкумени. У якій конфлікти сучасних форматів глобального розвитку не відміняють потребу у ньому самому, як способі підвищення продуктивності праці та якості життя.

Процеси конституювання соціального порядку та його інституційного забезпечення мають тісний зв'язок із політичними та культурними традиціями відповідних територій. При цьому ми не заперечуємо матеріальне підґрунтя у формуванні суспільних відносин через їх засадничі складові: виробництво та

торгівлю. Це підґрунтя залежить від технологічного розвитку виробничих сил : від безпосередніх засобів праці (до яких можуть належати і раби, як «мовчазні предмети») до способу їх об'єднання у більш складні технологічні ланцюги (аж до ідей соціальної інженерії у її до модерному та сучасному форматах).

Загальносвітовою цінністю визнано права та свободи особистості. Демократія стала політичним гаслом та концептуальним підґрунтям різних трансформацій у суспільному житті. Разом із цим, і на Заході (Декларація Незалежності США) віддають перевагу визначенню Республіка, бо «виміряти» й окреслити поняття демократичності досить складно. Зазвичай, ми говоримо про її процедурну частину, вибори, зокрема. Але у світі досить автократій, де вони відбуваються. Принаймні, за формальними ознаками. Має місце явище, так званої, спін-диктатури. Зупиняючись на порівнянні вдалих та невдалих прикладів діяльності держав азійського регіону необхідно прийняти до уваги не лише взаємозв'язок (часто конфліктний) між ціннісними та економічними вимірами трансформаційних змін, але і на тому, якими є особливості застосування критичних видів втручання держави з метою прискорення економічного розвитку у різних азійських спільнотах.

Права особи можуть по-різному розумітися в залежності від того, які конотації має сама дефініція. Адже суб'єктні риси, що для західних культур асоційовані із індивідуальністю, для азійських спільнот в сучасних умовах, як і раніше, пов'язані із поняттям колективного суб'єкту. За такого контексту, вислів прем'єр-міністру Індії Нарендри Моді про Індію, з її історією та практикою кастових взаємин, як про прабатьківщину демократії, має вже не такий викличний вигляд. Поширеним стає термін «мультилатеральність», та за ним стоїть подвійна ідеологічна та економічна конфліктність щодо нових вимірів колаборації різних держав та об'єднань.

Різноманітність способів реалізації соціальної динаміки в історії людства, коли суспільні рухи були проявлені та формалізовані у вигляді партій і партійної боротьби, відповідно, наразі, сама зазнає низки трансформацій. Маємо певний зсув у тенденціях диференціації та об'єднання різних течій і позицій у просторі суспільних взаємодій. Опозиції та домовленості стають ситуативними і більше

співвідносяться вже не з географічними характеристиками чи партійною приналежністю, а із необхідністю опрацьовувати конфліктність певної сфери діяльності, налагоджувати зусилля по мінімізації ризиків у існуванні спільнот та суспільств в умовах різнобічних трансформацій, викликів історичної динаміки, задля сталого розвитку людства.

Тема 6. Місце та роль держави у формуванні ідентичності. Візії щодо сфер конфліктної напруги.

Перелік основних питань:

1. Феномен м'якої сили та нові способи об'єднання світу: інфраструктура та логістика

2. Перспективи сталого розвитку для регіонального лідерства.

3. Соціальний капітал у країнах східно-азійського регіону: соціальні виміри технологічних здобутків.

Завдання на СРС: Концепції м'якої сили у сучасному перерозподілі міжнародного співробітництва у галузі ШІ.

Література: Баз.: 4, 7; Дод.: 1.

Зміст лекції

Розглядаючи актуальні питання розвитку азійських спільнот у контексті їх державницьких амбіцій Федорченко-Кутуєв П. (Кутуєв, 2015, С.6) звертає увагу на концепцію А.Амсден, професорки політекономії в Департаменті міських досліджень і планування в Массачусетському технологічному інституті, що у своїй праці "Наступний азійський гігант: Південна Корея і пізня індустріалізація" розглядає історію постання корейського девелопменталізму. Дослідниця констатує, що Корея та інші держави пізньої індустріалізації (до цієї групи вона включає Індію, Бразилію та Японію) послуговувалися тією самою моделлю розвитку. Амсден наполягає на тому, що державна реґуляція ринків задля сприяння розвитку вітчизняного бізнесу виявилася корисною для національних інтересів цих країн (Amsden, 1989)

Ефективність капіталістичного устрою як комплексу виробничих та управлінських практик, базується на уміннях використовувати критику щодо себе, здатності до креативних запозичень та використання різноманітних інновацій. Так, автор концепції м'якої сили проф. Гарвардського університету Джозеф Най (2004) спирався на ідеї Лао Цзи про силу води, що є найніжнішим явищем у світі, але здатна зруйнувати найтвердіші речі. Най показав практичну успішність застосування цих принципів у політиці, шляхом впровадження інституцій публічної дипломатії. З 2002 року у світі відкриваються Центри по вивченню китайської мови та культури, які з 2004 року отримали назву Інститути Конфуція. Слід зазначити, що є прихильники протилежної позиції (Ніл Фергюсон, зокрема), які стверджують, що тільки воєнні та економічні фактори впливають на взаємини між країнами. У США все гаразд – це «глобальний бегемот», який витрачає на озброєння вчетверо більше, ніж Китай, який знаходиться на другому місці за цим показником. Більше того, військовий бюджет США перевищує сукупні військові витрати наступних за ними у рейтингу восьми країн. По ВВП Китай вже майже перевершив США; Проте, зазначає Най, майже половина із 500 найбільших міжнародних корпорацій належать американським громадянам, а з топ-25 глобальних брендів 19 – американські. Ключовим же, на думку Джозефа Ная, є те, що США продовжать займати домінуюче становище у світі завдяки відсутності «життєздатного супротивника»: ЄС надто фрагментарний, Японія стара, Росія корумпована, Індія бідна, а Бразилія малопродуктивна.

Регіональне лідерство може мати перспективи сталого розвитку лише за умови того, що держава буде уважно ставитися до технологічних інновацій і робити відповідні кроки по перезавантаженню управлінських інституцій, реформуванню структури суспільних практик при зміні функціонального навантаження. І, враховуючи інтереси власних виробників, просувати стратегічні плани по захисту останніх, що передбачає щільну співпрацю з різними акторами глобальних взаємин. Так, основою всіх сучасних технологій та сучасної економічної моделі світового господарства є мікроелектроніка, переваги щодо якої були у західній півкулі. Це тривало останні 300-400 років, а починаючи з промислової революції домінування

Заходу в технологічній сфері стало тотальним. Та ми є свідками того, як першість переходить до Східної Азії і насамперед - до Китаю. Розвиток ШІ надає шанс збереження технологічного лідерства для США, які відзначаються серйозними успіхами у цій сфері, але не відомо, чи стануть саме ці технології підґрунтям для економічного розвитку, і, окрім того, чи не перехоплять фахівці з КНР та Індії і ці ініціативи та напрацювання. Ці виклики є абсолютно реальними, враховуючи освітню політику держав, що, з одного боку стимулюють навчання своїх громадян за кордоном (США, Великобританія і т.п.) а з іншого, забезпечують випускників відомих іноземних ВНЗ робочими місцями із співставною з західними корпораціями заробітною платнею, додаючи до цього вартісні соціальні пакети та сприяння кар'єрному зростанню. Такі програми існують у Індії, а вислів про «черепашок, які повертаються додому» (хуацяо) став загальновизнаним щодо молодих фахівців у КНР.

У доповіді Маріо Драги про майбутнє європейської конкурентоспроможності, міститься багато побажань і пропозицій про спрощення та уніфікацію, водночас робиться наголос на необхідності створення нових структур та контролюючих інституцій по зниженню адміністративних бар'єрів також. Це має дещо суперечливий вигляд, як боротьба із бюрократією за допомогою бюрократів. Індія, що ще у другій половині минулого століття відставала у темпах економічного розвитку порівняно із іншими країнами регіону, в тому числі, і через гальмування ініціатив чиновниками різних рангів, і аж ніяк не належала до «азійських тигрів», тепер, за низкою показників випереджає Китай. Державними інституціями були взяті до уваги невдачі та помилки, багато у чому викликані неузгодженістю дій та проблемними інвестиціями національної бюрократії, яка ніяк не хотіла рахуватися з необхідністю самообмежень (тут логічно пригадати про «панцир бюрократії» М. Вебера). Прикро бачити як європейська бюрократія не враховує цей досвід. Тоді перехід лідерства до країн індо-тихоокеанському регіону виглядає виправданим та логічним. При тому, що якраз позитивні виміри глобальних взаємин дозволяють обмінюватися не тільки товарами, капіталами, але і соціальними, управлінськими технологіями, критично запозичуючи усе те, що може допомогти сталому розвитку

даного суспільства. Тільки держава, яка сприяє розвитку спроможна на релевантне співставлення ізоляціоністських та глобалізаційних тенденцій у трансформаціях сучасної доби.

У форматах нової глобальності сучасний Китай у своїй інвестиційній політиці йде шляхом США початку минулого століття - прагматичне захоплення і економічне освоєння нових зон. Це є дуже важливим в умовах перебудови світової інфраструктури обміну та торгівлі. Здатність країни до створення, утримання та реалізації справжньої суверенності буде визначатися потужністю її логістики. Спроможністю будувати хаби та кластери. А от головною зоною розгортання конфліктної напруженості у наступне десятиліття ймовірно буде питання контролю над Південною та Південно-Східною Азією, в яких до цього часу виявиться зосереджена основна частина світового економічного зростання. Майбутні американський та євразійський економічні блоки однаково претендуватимуть на регіон, обидві сторони мають власну аргументацію. Для нас важливим є розуміння того, що джерелом останньої є суперечності між різним баченням загальної картини світу у різних акторів та наявність протирічь між їх позиціями як представників певних структур національного та наднаціонального підпорядкування, а також особистісними інтересами. Загалом, із середини 20-х шанси Китаю на перемогу у цьому конфлікті виглядають більш значними, але не можна виключати, що й різні рухи у США зможуть на той час об’єднати свої зусилля у більш реалістичній та виваженій зовнішньоекономічній та зовнішньополітичній діяльності. Плинна сучасність, невизначеність якої підкреслювалась ще Зигмунтом Бауманом (Bauman, 2006) та гіпертурбулентний характер змін поточної доби, робить найбільш вірогідними короткострокові (5-10 років), або ж довгострокові (50-80 років) припущення, у той час, коли моделюванню у межах активної життєдіяльності одного покоління (20 років) – може не вистачати підстав.

У англомовному просторі вивчення азійських бізнес-практик завдячує своєму поширенню, перш за все тайванському соціологу Нан Ліну. Саме цей дискурс прийшов на заміну актуальним наприкінці минулого сторіччя питанням про вплив державних структур на економіку стрибка «Азійських тигрів». На прикладах

ефективної діяльності чеболей та дзайбацу дослідник показав наявність різних характеристик у феномені конкурентних взаємодій. При цьому Лін розкриває алгоритмізацію використання сучасними мережевими спільнотами різного виду ресурсів, що буквально «дістаються» шляхом посилань на референтні джерела. Програми таких дій мають не менше значення у порівнянні з практично існуючими можливостями організації чи особи. Соціолог узгоджує концепцію соціального капіталу із іншими сучасними теоріями ресурсного забезпечення процесів капіталізації. Звертаючись до праць Гранноветера про важливість соціальних зв'язків Лін поєднує ці ідеї з новими поглядами на структуру соціального капіталу Роналда Барта (Burt, 2000). Він показує, як у сучасному світі цифрових технологій і агенти, і структури спрямовують свої зусилля на обґрунтування і поширення власних позицій для досягнення мети та підкреслює, як у різних контекстах і періодах взаємодій між індивідуальною активністю особи та соціальною структурою (кібермережева комунікація, до прикладу) те, «кого ви знаєте» є не менш значущим за те «що саме ви знаєте» (Lin, Nan., 2002).

ТЕМА 7. Китай в історії людства - культурно-історичні витоки та особливості китайського державотворення.

Перелік основних питань

1. Глобальний простір сучасності і вагомість КНР для вибудови власних стратегій сталого розвитку.
2. Об'єктивна обумовленість діяльнісних характеристик людської поведінки у спільнотах.
3. Матеріальне виробництво: між інноваціями та автаркією - материковий Китай.
4. Феодальна бюрократія, абсолютизм – різні культурно-історичні контексти.
5. Чесноти, невикористані можливості та ресентимент.

Завдання на СРС: Авторитарні практики азійського регіону. Циклічний характер у історії азійських спільнот.

Література: Баз.: 2, 7; Дод.: 1, 4.

Зміст лекції

Китайська народна республіка займає все більш значуще місце у сучасному світі. Вражаючим є її економічний розвиток останніми десятиліттями. Разом із цим, великі боргові зобов'язання, небезпеки структурної незбалансованості і зниження темпів росту ВВП у порівнянні із запланованим - усе це говорить про наявність проблем внутрішньополітичного та економічного характеру. Проактивна поведінка цієї країни на міжнародній арені частково пояснюється логічним зростанням амбіцій держави, модернізованої сучасними технологічними здобутками, та, разом із цим,, і ресентиментом давньої цивілізації, яка проходила періоди розбрату, «воюючих царств», експансії з боку сусідів на суходолі та морі, зазнавала колоніального приниження. З усіма цими факторами необхідно рахуватися, якщо ми хочемо побудувати вигідні, перш за все для України, відносини із претендентом на нову світову гегемонію. Цікавим є досвід цієї феодальної країни, з труднощами та трагедіями модернізаційних процесів, суперечливими наслідками реформування, сучасними намаганнями втримати управлінську цілісність при викликах державно-монополістичного капіталізму і правлячій ролі КПК, водночас. «Історичні примари корупції та роз'єднаності, які зруйнували багато могутніх династій, продовжують переслідувати Китайську Народну Республіку й сьогодні. Сучасний Китай сприймають по-різному: як економічну потугу, символ урбанізації, пропагандистську та агресивну наддержаву, що прагне світового панування» (Явін, 2024).

Як на родючих берегах Нілу поставали єгипетські царства, так і повноводна Хуанхе, що раніше протікала ближче до території сучасного Пекіну, збагачувала мулом землю, роблячи її привабливою для землеробства. Історія Китаю як сільськогосподарської країни, де основним джерелом харчування був рис, розкриває для нас у історичному аспекті значущість централізованої держави, яка могла накопичувати зерно на випадок неврожаю, будувати дороги, займатися адмініструванням великих територій. Виходячи із того, що будь-яке об'єднання людей має у своїй основі задоволення різноманітних потреб: як матеріальних, так і духовних шляхом обміну діяльностями, їх результатами та умовами, ми звертаємо

увагу як на засоби виробництва, так і на спосіб організації самої діяльності. Притому, що остання багато у чому визначається саме цими засобами, а вони, у свою чергу – природно-географічними умовами перебування. Так, хоча традиційне суспільство завжди було переважно сільськогосподарським, але культури, що вирощувались для споживання, зазнавали кліматичного впливу. Відтак, ми бачимо з історичних даних, що землеробство, особливо вирощування рису як основної культури споживання у азійському регіоні, спиралося на узгодженість колективної праці, а от тваринництво, в залежності від виду худоби, припускало більшу свободу індивідуума.

Багатонаселеність цих регіонів має давні витоки. Індія та Китай мали родючі ґрунти біля повноводних річок, відтак саме там розвивалося початкове землеробство і поставали зовсім інші типи демографічної поведінки.

Влада імператора здійснювалася через місцевих уповноважених, які не мали власної армії і, відповідно, мусили, з одного боку, виконувати приписи володаря, а з іншого – домовлятися із місцевою громадою, адже звертатися за кожного непослуху до силових структур верховної влади – значить показати власну некомпетентність.

Самі китайці (ханьці) вважають себе спадкоємцями великого жовтого дракона (майже усі народи світу рахують своє походження спираючись на міфи, тому такою важливою є синергія дослідницьких зусиль у вивченні різних культур антропологів, археологів, соціолінгвістів, соціологів, тощо). Історія Китаю може розглядатися як зміна правлячих династій: від Джо, Цинь, Хань, Тан, Сон, монгольської династії Юань і далі, до династії Мін, маньчжурського завоювання (династія Цін), періоду розбудови, сподівань та зрад, неодноразові вторгнення Японії. Від 1274 року останні повторювались аж до перемоги Китайської республіки над імператорською Японією у 1945 році, що було частиною Другої Світової війни. Між цим і монгольська династія Юань, і маньчжурська династія Цін вели війни з островітянами, причому успішними вони були переважно для Японії. Японські пірати нападали на узбережжя Китаю, що зіграло свою роль у переоблаштуванні китайського флоту: від далекохідних подорожей до експедиційних рейдів по

охороні власних територій.

Прикладом вдалого міждисциплінарного підходу до вивчення азійських культур є історико-філософська концепція постання китайської цивілізації професора біохіміка Джона Нідема, що у 30-х роках минулого сторіччя на основі власних матеріалістичних інтерпретацій історичного процесу запропонував методологію системного аналізу (соціологічний аспект методології), долучившись до загальної спрямованості до обґрунтування концепцій гуманістичного раціоналізму, що так приваблював інтелектуалів тієї доби. Економічна теорія марксизму і етика християнства поєднуються ним для опису особливого (бюрократичного) феодального устрою китайського суспільства. Вчений першим показав успіхи китайської цивілізації, адже тільки у добу середньовіччя було винайдено порох, компас, друкарство, папір, вирощувався чай, розвивалося шовкопрядство, причому здобутки у двох останніх сферах були унікальними і трималися у таємниці. Паперові гроші також вперше в історії людства друкувалися в Китаї.

В історії залишилися відомості про сім великих подорожей китайського мореплавця Чжен Хе, який у 14-му сторіччі очолив воєнно-дипломатичну місію, коли корабельні каравани , виходячи з південно-китайського моря йшли до Цейлону, Перської затоки, Червоного моря та східного узбережжя Африки. Це була найбільша та найкраще обладнана на ті часи флотилія, що мала на меті демонстрацію можливостей імперії Мін та укладання васальних угод із новими країнами. Чому ж наявність таких досягнень не допомогла уникнути Китаю численних людських жертв та не започаткувала Істернізацію вже у ті часи? Необхідність розглядати будь-які наукові дискурсивні практики у соціально-історичному контексті, на якій наголошував Нідем не дає повної відповіді на це запитання. Китай зосередив зусилля на боротьбі з японськими та малайзійськими піратами біля своїх берегів.

З позицій сучасної доби ми можемо казати про помилки у встановленні системи пріоритетів. Можемо зафіксувати спільність у недоліках феодальної доби, адже такий розбрат панував і у Європі (і у Японії, Китаї ще до правління династії

Мін), як і розуміння шкоди від нього. Так, Ці Ши Хуанді, імператор, що правив у 3-му столітті до нашої ери здійснював спроби (вдалі на час його правління) провести адміністративну реформу, відкрити шляхи вертикальної мобільності для звичайних китайців і знизити, шляхом «переміщення», тиск станово-родинних відносин на державотворення, що не тільки поклало край добі «воюючих царств», але могло стати джерелом подальшого розвитку висхідних конструктивних тенденцій у китайському соціумі. Та той абсолютизм, що складався у західній півкулі і сприяв формуванню національних держав і модернізації, мав відмінності у порівнянні із авторитарними практиками азійського регіону. Циклічність історії азійських спільнот, який має свою позитивну історичну вимірність, тактично програє західній цілеспрямованості з її лінійним часом і есхатологією кінця світу, що парадоксальним чином поєднується з ідеєю прогресу, поступу як напряму історичних змін.

Марксове бачення капіталізму як накопичення приватної власності (яка стає капіталом) за рахунок найманої праці є дещо спрощеним розумінням постання модернів, адже не відповідає на питання, чому феодальний устрій, що показував високу стабільність, усе ж був зруйнованим. Причому ці процеси по-різному відбувалися у різних регіонах земної кулі. Простого посилання на технологічні здобутки нової доби недостатньо. М. Вебер писав про хронічний стан конфліктності у феодальних суспільствах, де політичні процеси сприяли постійному відновленню патерналістських практик. Досліджуючи різні виміри та аспекти модернізації у традиційних суспільствах, де соціальна динаміка уповільнена через впливовість традиційних уявлень про нормальне (хороше/погане) життя, вчені (Eisenstadt 1968, p. 17) зосереджувались на пошуках еквівалентів положень протестантської етики у не західних спільнотах.

Історично існує не так вже й багато способів створення спільнот високого рівня розподілу та обміну діяльностями. Родинні форми мають обмежений у просторі та часі потенціал щодо зростання, відтак принцип китайський принцип «сяо», у якому Макс Вебер вбачав спорідненість із повагою до старших – однієї з чеснот протестантської етики, в дотриманні принципів якої вчений бачив одну з

засадничих підвалин успішного постання та розвитку капіталістичного устрою, має соціальний, а не сімейний характер упорядкування стосунків. В сучасних умовах ми якраз і бачимо зміни у родинних практиках та взаєминах, аж до загрози «перегорнутої піраміди» (головної проблеми із трудовими ресурсами у країнах розвинутої Євроатлантичної спільноти, де переважають люди похилого віку і низька (0,7) народжуваність. Урбанізація та інші риси модерну позначаються і на демографії КНР та Японії, причому у останній це набуло кризового характеру.

Раціональні дії сприяють підвищенню рівня життя на загал. А усі сучасні суспільства орієнтовані саме на матеріальний вимір благополуччя. Тоді виходить, що досить перейняти досвід країн, які вже пройшли етапи економічних та інституційних реформ, надати просвітницькі послуги місцевим елітам і країни ввійдуть до кола успішних у західному розумінні держав, адже «приплив підіймає усі човни». Але ми є свідками того, що не усі країни однаковою мірою виграють від модернізації. Саме дослідження формування модернів передбачає увагу до конкретно-історичних умов та культурно-історичних особливостей того чи іншого регіону. Так, наука Китаю будувалась на підставі загальних уявлень про світ, філософських положень конфуціанства, даосизму, легізму, тощо. Як ми бачимо, на відміну від авраамічних релігій дані вчення зосереджуються, скоріше, на етиці повсякденних дій. Те, що стає неврозом для європейської людини (поняття гріха) у азійських спільнотах є невдалою спробою порушити усталений порядок ієрархічних взаємин. Це надає часткове пояснення щодо повторних циклів у об’єднанні та розбраті місцевого населення.

ТЕМА 8. Динамізм розвитку країн азійського регіону та системний характер умов формування успішних прикладів економічного зростання.

Перелік основних питань

1. Сучасні Індія та Китай – суперництво та внесок до світового господарства.
2. Індія як новий драйвер економічного розвитку у азійському регіоні.
3. Аналіз та синтез китайського досвіду для господарських і управлінських практик України.

Завдання на СРС. Особливості економічної активності КНР: реформи Ден Сяопіна, низький старт інтенсивного зростання та залученість до кризових явищ у новому глобальному просторі.

Література: Баз.: 3, 6; Дод.: 1, 4.

Зміст лекції

У своїй книжці «Китайське диво і глобалізація. Від іноземних інвестицій до місцевих компаній-чемпіонів» Лін Чень, доцентка Школи передових міжнародних досліджень Університету Джона Гопкінса, яка у 2022 році отримала премію Американської асоціації політичних наук за найкращу публікацію у сфері порівняльної політики, вказує на важливість формування бюрократичних структур, державного чиновництва, що, з одного боку, було б зацікавлене у захисті та поширенні національного бізнесу, а з іншого, усвідомлювало ризики та конфліктність глобальних контекстів взаємо обміну продукцією та технологіями. Адже протистояння КНР та Сполучених Штатів не працює на користь жодній з держав та світовій спільноті на загал. Цю ж думку поділяють Скотт Кеннеді - старший радник і куратор кафедри китайського бізнесу та економіки Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) та Ван Цзіси - президент-засновник Інституту міжнародних та стратегічних досліджень Пекінського університету. Вони роблять наголос на тому, що «нестримний економічний велетень, який деякі називали «Чімерикою», створений завдяки взаємозалежності економік США та Китаю, поступово демонтується» через різні обмеження. Автори прийшли до висновку, що «шлях до більш конструктивних відносин проходить через відновлення основ глибокої та всебічної соціальної взаємодії: міжособистісні зв'язки, спілкування віч-на-віч, культурні обміни, польові дослідження та спостереження на місцях».

Попри деяку невизначеність поточного стану дипломатичних перемовин щодо політичних процесів між Україною та КНР, якщо ми звернемось до торгових взаємин, то впродовж останніх 2-х років товарообмін між нашими країнами зріс на 18%. Перш за все попитом у Китаї користуються зернові, особливо, соняшник, а також залізорудні поставки.

Окремим маркером при оцінюванні стану економіки країни є розмір її боргових зобов'язань. На поточний момент найбільший державний борг у США, Європейського Союзу та Китаю у всіх приблизно 300% ВВП. Причому є дані, що щодо Китаю реально борг є вищим чи не удвічі. Великий борг і у Японії, але ця країна спирається на власну валюту і забезпечення нею своїх виробничих потужностей. ФРС США забезпечує можливість випуску долара, який ще й виконує функції конвертованої валюти, обслуговуючи товарні та фінансові справи у глобальному просторі. Інститут міжнародних фінансів, який спирається на офіційні статистичні дані, зазначає наявність труднощів із відповідною аналітикою щодо КНР. Китаю притаманний, так званий, тіньовий банкінг, «лукава статистика», що показує переважно активи компаній, не розглядаючи їх пасиви. Занижується рівень реального безробіття, особливо серед молоді, яка за різними показниками досягає 20% працездатного населення. Орієнтація на внутрішній ринок виправдовувала себе кілька десятиліть, поки модернізація, і урбанізація як її складова, змінювали соціальну структуру суспільства, сприяли підвищенню рівня життя, формуванню багатих і надбагатих людей. Проблемою і Заходу і Сходу є те, що сучасний фінансовий капіталізм не зацікавлений у становленні середнього класу. Рух іде у напрямку створення станового суспільства.

Існує думка, що Китай є країною купців, а не воїнів. І у сучасному світі, маючи величезну за чисельністю сухопутну армію, КНР просуває свої інтереси у світі завдяки кредитуванню, участі у технологічних ланцюгах та постачанні, різних торгівельних оборудках. При цьому, експансія Китаю до країн Африки не відповідає вимогам зростаючого китайського виробництва через низьку купівельну спроможність більшості населення цього материка. Найбільші торговельні зв’язки у КНР з США, ринок яких тепер звужується внаслідок конкурентної боротьби. Економіка європейських країни, на жителів яких покладалися великі надії, зазнає рецесії, а транзитні шляхи проблематизовані геополітичними конфліктами. Ідея «один пояс – один шлях», як і «людство єдиної долі» має, поки що, більш романтичний, аніж реалістичний формат. Хоча економічна активність КНР у новому глобальному просторі є високою та диференційованою. У самому Китаї природньо

падають темпи економічного зростання, адже найбільша динаміка притаманна країнам, що починають з низького старту. Тоді досягнення модернізації можуть бути вражаючими.

Надалі, включення до світового ринку означає поширення ризиків останнього і на власну економіку. До цього додається той факт, що більшість найманих працівників переходять до прошарку кваліфікованого персоналу і, відповідно, «дешева робоча сила» відходить у минуле. Будівельний бум обертається містами-привидами, де багато нерозпроданих квартир. Ці кризи є свідченням абсолютно капіталістичного типу господарювання, попри комуністичні гасла та символіку. Народний банк Китаю має проблеми із контролем над приватними банками і курсом юаня. Це часто приписують ручному типу управління з боку державних та партійних структур. При створенні Європейського Союзу у 1992 році, відповідно до Маастрихтського договору сталий розвиток країни передбачає, що її державний борг не повинен перевищувати 60% від ВВП. У КНР у минулому сторіччі цей борг складав 20%, а на поточний момент він рахується 82% від ВВП. МВФ прогнозує для Китаю долучення до «клубу» 100%, тобто тих країн, державний борг яких значно перевищує їх ВВП. Таким чином ми бачимо, що високі темпи зростання економіки і збільшення боргових зобов’язань у країни є тісно пов’язаними явищами, що не дозволяє однозначно оцінювати економічний розвиток країни і, відповідно, проблематизує її соціальні практики.

Уважний погляд на розгортання історичних процесів переконливо свідчить на користь такого висновку, що саме динаміка інтересів є фактором та чинником руху соціальної дії. Разом із цим, наслідок взаємодії економічних, політичних інтересів, конфліктне партнерство, яке розгортається завжди у певних соціально-культурних контекстах, презентує себе через зміни у позиціях акторів суспільних практик. Необхідним є формування дослідницької програми щодо того, який зв'язок встановлюється між інтересами та позиціями учасників взаємодії. За яких умов органічна солідарність буде переважати над розбратом як всередині однієї країни, так і у геополітичному просторі сучасних хвиль глобалізації.

Актуалізація уваги до розвитку КНР останніми десятиліттями викликана не

тільки «відкриттям» країни для глобального ринку завдяки реформам Ден Сяопіна, але і тим, що у світі складно узгодити концепцію мирного розвитку Китаю по шляху «людство однієї долі», де економічна потужність країни є складовою успішності функціонування регіону на загал, та й інших частин нашої планети в цілому; та підходу, згідно із яким меркантилістська позиція Китаю, як державно-монополістичного капіталізму експансіоністського штибу, мусить викликати занепокоєння у інших країн. Ми спробуємо показати необхідність та можливість більш широкого (макросоціологічного) та історичного розгляду постання економічної могутності Китаю, зробивши акцент на необхідності формування вигідних для нашої країни зв'язків із ним та їх багатогранність. Батько «сінгапурського дива», відомий політик, що впродовж 31 року був прем'єр-міністром країни, яка пройшла шлях від британської колонії до одного з «азійських тигрів», Лі Куан Ю, зазначав про вплив Китаю на баланс сил у світі як настільки вагомий чинник, що не можна робити вигляд, що це черговий великий гравець на світовій арені. Необхідно буде переглянути увесь розподіл сил.

Якщо попередні економічні успіхи КНР можна було пояснити ефектом низької статистичної бази порівняння, то конфліктний характер сучасних реалій глобального світу вимагають більш уважного погляду до конкретних практик окремішніх країн. Особливо з огляду на лідерство спільнот азійського регіону. Потрібно врахувати, що заплановані китайським урядом 4,5-5 % зростання економіки були б омріяною метою для багатьох країн, але державне управління Китаєм налаштоване на такі показники, як необхідність переорієнтації на внутрішній ринок споживання товарів та послуг. Попри те, що регуляція демографічної поведінки урядом Китаю (одна родина – одна дитина і зсув щодо більшості народжуваних хлопчиків) призвели, разом із західними рисами у формуванні модернів до небезпечних тенденцій у народонаселенні (конкуренція за наречених, «перегорнута піраміда» вікового співвідношення (або – хто буде утримувати людей похилого віку), тощо, та, держава, яка сприяє розвитку має місію відслідковувати і вчасно виправляти помилки, зроблені бюрократією, закутою у сталевий панцир приписів. Головним тут є розуміння стратегії часу як історичного

виміру перемін. Непідвладного окремій особі, але суголосного колективному суб'єкту дії. Культура обмежень не може подобатися індивідууму як кваліфікованому споживачеві, але саме вона обіцяє йому безсмертя шляхом приналежності до спільноти, набути яке в окремому форматі раціональності поки що неможливо, попри усі технологічні здобутки. До того ж останні виопуклюють нерівність, соціальну й економічну між громадянами однієї країни. Короткострокова мотивація досягнень має діалектично узгоджуватися із «довгою волею» суспільства щодо приписів сталого розвитку, уваги до екологічних питань та мінімізації конфліктних ризиків взаємодії.

Представники західної експертної спільноти, що бачать небезпеку постання ще одного – східного – середнього класу на місці Китаю (а це порушувало б і так нестабільну ситуацію з розподілом ресурсів) вбачають його суперником та замінником Індію, таким, яким КНР була 30-40 років тому. З дешевою робочою силою, щорічним темпом росту 7-8% ВВП та глобальним запитом на ресурсне і кредитне забезпечення. Із заміною шовкового шляху на «шлях спецій», відповідно. Але корумпованість еліт, не високий рівень мобільності населення, специфіка і складність особливого «соціалізму Джавахарлала Неру» (перший прем'єр-міністр Індії, послідовник Махатми Ганді), чий тип господарювання отримав ще назви: фабіанського соціалізму, буддійського капіталізму, тощо – сукупність таких чинників не сприяє реалізації сподівань на уповні прийнятні для західного світу формати модернізації країни. Низькі темпи росту – багаторічна прерогатива індійських еліт викликана тим, що необхідно зберегти баланс різних політичних сил у країні. Адже на відміну, від більш централізованого Китаю, Індія не може собі дозволити формування зон пришвидшеного економічного зростання. Бо тоді підсилиться небезпека сепаратистських устремлінь цих регіонів, при тому, що депресивні зони стають підґрунтям для формування терористичних угруповань. Тобто ми бачимо, як попри наявність низки корисних модернізацій, що їх принесла Індії британська колонізація, водночас її негативні наслідки, а саме: посилення волюнтаризму місцевих еліт їх розбещенням, розколом, вибірковою військовою підтримкою; вигідний для зовнішніх бенефіціарів поділ території внаслідок

колоніальної політики – усе це заважає постанню Індії у якості сучасної демократичної, економічно збалансованої держави із сталими темпами розвитку.

Історично такі процеси як глобалізація, динаміка капіталістичних форм господарювання та організації владних відносин, особливості природно-географічного навколишнього середовища, мають різний вплив на різні суспільства, формування їх як систем, мапи їх соціальної структури і можливостей практичного оновлення функціоналів. Наразі, Індія планує повторити успішні практики Китаю: інвестиції у інфраструктуру, масштабні проекти з суттєвим внеском держави, ринкова економіка з елементами довгострокового планування, поєднання різних видів капіталу і форм власності. Навіть створення вільних економічних зон. Деякі проекти поки що не справдились (виробництво чіпів та напівпровідників), однією з причин називають відсутність у більшості індійських провінцій звичної для Китаю трудової дисципліни.

На поточний момент саме Китай є споживачем 50% ресурсів світової економіки, тому виокремити його із світової системи взаємообмінів неможливо. У держави, яка сприяє розвитку, зовнішньополітичні амбіції виступають наслідком реалізації внутрішньо-економічних планів. Уряд Китаю усвідомлює (або позиціонує себе у якості суб’єкта, що себе усвідомлює) розгортання щонайменше середньострокових тенденцій на релокацію виробництв у світі, тому у його програмах робиться наголос на необхідності державної підтримки внутрішнього ринку. Так, середній клас у всьому світі переживає не найкращі часи, і це справедливо і щодо КНР, де більшість новобудов, розрахованих саме на урбанізацію і фінансову спроможність кваліфікованих робітників, не викуповуються з іпотечних кредитів. Забудовники втрачають гроші, а громадяни – довіру до уряду. Але оскільки саме угода між ними є підґрунтям сталого розвитку країни, то налаштована двоконтурна валютна система, гнучкі фіскальні режими, випробування різних систем кредитування, тощо, формують базис трансформацій на користь країни, найближчі п’ять років розвитку якої вважаються критичними самими китайцями. Наразі, саме складність економічної моделі Китаю, дозволяє його народу сподіватися на стійкість щодо зовнішніх макроекономічних подразників. На те, що

у процесі глобальних трансформацій сучасного світового простору КНР зможе реалізувати більшість своїх планів щодо оптимізації шляху свого розвитку, особливо з урахуванням рецесії як мейнстриму західних економічних моделей упорядкування із утриманням інфляційних ризиків.

Таким чином ми переконуємося у тому, наскільки важливою є роль держави як стратегічного інвестора і корпоративного гравця. Саме її інституції покликані вибудовувати та відслідковувати баланс інтересів. Керувати конкуренцією між різними соціальними акторами та всередині цих об'єднань (чиновництво, олігархи, підприємці середнього та малого масштабу, прекаріат, креативний клас, тощо). Враховувати неминучу конфліктність між міжнародним та національним капіталом, користь від міжнародних об'єднань та необхідність захисту національного суверенітету водночас.

ТЕМА 9. Між небезпеками автаркії та примусової деструкції історичного метанаративу: Японія в історії та сучасності.

Перелік основних питань:

1. Історичні контексти соціально-економічної динаміки країни.

2. Успіхи та конфлікти модернізації – «економічне диво» Японії.

3. Мистецтво як шлях до порозуміння у глобальному просторі. Україна та Японія – риси сучасних взаємин.

Завдання на СРС. Формування інститутів влади та нормативів поведінки між різними прошарками населення впродовж різних історичних періодів.

Література: Баз.: 1; Дод.: 2, 3.

Зміст лекції

У першому столітті до нашої ери з'являються перші письмові відомості про монголоїдні народності, що населяють острови. Ці люди об'єднані у невеликі спільноти, які сплачують данину Китаю. Основними заняттями були землеробство (вирощували переважно просо та рис), рибальство, видобуток дорогоцінного каміння (сапфіри) та перли. Ми не маємо точних відомостей про соціальну структуру тогочасних об'єднань, але логічно припустити, що поділ праці та обмін

результатами діяльності вже був тією універсальною характеристикою, яка притаманна будь-якому довготривалому людському зібранню. Про важливість соціального статусу свідчить розповсюдження татуювань, відповідно до яких вибудовувалася комунікація між людьми. Стосувалося це лише чоловіків. У V столітті вже нашої ери постає перша держава Ямато, ознаками якої є писемність, спроби інституціоналізації духовного життя (поклоніння богині Сонця, духам – синтоїзм, а згодом – буддизм), з'являються чиновники та розбрат між ними. Населення країни складають не тільки японці, але і корейці та китайці. Суперництво між родами, які формують головний владний прошарок – військове дворянство підважує імператорську владу. VIII сторіччя є визначальним для формування інститутів влади та нормативів поведінки між різними прошарками населення. Суспільний договір між підданими та імператором мав за приклад китайський спосіб урядування. Було створено сукупність законодавчих актів (зведення законів «Тайхо»), який не відміняли аж до прийняття першої японської Конституції у 1889 році.

Розвиток державності сприяв концентрації придворних еліти. Визначається єдина столиця країни. Спочатку це місто Нара - 710 рік. А згодом – Кіото (794 рік). Суттєвою тут є відома від кочового способу життя імператорського дому, адже до того кожен імператор будував собі нову резиденцію, бо жити у палаці попередника , що помер, вважалося небезпечним). Імператорська влада у традиційній Японії мала сакральний характер і була обмежена реальними практиками правлячих регентів, канцлерів, радників, тощо. Найголовнішим засобом політичної боротьби були інтриги, підґрунтям яких було встановлення родинних зв'язків із імператорською родиною. Це аж ніяк не сприяло економічному та соціальному розвитку країни. У XII столітті сформувався стан самураїв і сьогунат. Головною зовнішньою загрозою для японського суспільства у XIII столітті були спроби монголів захопити острови. Вони не закінчилися успіхом, та країна потерпала від внутрішніх конфліктів: між невеликими землеволодіннями озброєних самураїв (сьогунат), чиє авторитарне правління могло тривати до 250 років (рід Токугава) та владою імператорського дому. Незгоду із напрямами урядування висловлювалась і дайме – великими

землевласниками, чиї князівства оформилися у XV сторіччі і також воювали одне з одним. Такий феодальний розбрат, зубожіння звичайного селянства та розвиток товарно-грошових відносин, – все це ставило питання про зміни у способах організації влади в країні. Поява перших європейців (1542 рік - португальці і іспанці) також мало вплив на життя у Японії і не тільки у сенсі розповсюдження християнства.

Англійський мореплавець В. Адамс, прибувши до островів у 1600 році потоваришував з могутнім правителем Токугава Іеясу і впродовж довгих років був його радником, що ознайомив японську еліту із новими тенденціями у сферах навігації, кораблебудування, математики та географії. У цей час (XVII сторіччя) внутрішній стан країни можна охарактеризувати як кризовий. Феодальні стосунки не відповідали історичним викликам розвитку, що призвело до реставрації Мейдзі в 1867 році. Цьому сприяли технічні зміни у характері озброєнь, відтак – трансформації військових практик вели до формування нової мапи соціальної структури суспільства. Доба самураїв, як і лицарства у Європі залишалася надбанням історії.

Модернізація Японії мала складний та суперечливий характер. Можна сказати, що залучення острівної держави до простору світових обмінів та взаємин, з гегемонією держав Європи, а потім і США, відбувалося через торгівлю, підкріплену гарматами на палубах американських та європейських кораблів.

Зрозуміло, що має місце поєднання чинників внутрішніх та зовнішніх. Так, централізація владних повноважень (зміцнення імператорської влади) і відміна феодальних привілеїв сприяли виходу з економічної та політичної кризи. Багато у чому, це відбувалося за рахунок мілітаризації країни. Саме цей напрям оновлень у виробництвах та побутових практиках підтримувався Великобританією. Деякі острови у Тихому океані, колонізовані Німеччиною, відійшли до Японії, як і південь Сахаліну (від Росії). Острів Тайвань і Маньчжурія були забрані у Китаю. Як бачимо, вже тоді історично закладалися джерела конфліктів, які стали особливо виразними під час Другої світової війни. У той же час, потрібно заначити, що войовничість була історично притаманна японській культурі, у якій пошановуються

сміливість та готовність до самопожертви. Так, важливою частиною культурного спадку Японії був міфічний імператор Дзімму, який перемагає усіх ворогів, бо його зброю (лук) благословили боги, пославши золотого яструба. Саме такою символікою планувалося прикрасити павільйон всесвітньої виставки у 1940 році та гучне святкування 2600 року від дня засування імперії. Цього не відбулося через напружені зовнішньо-політичні обставини. У наш час до постаті першого імператора звертаються обережно, оскільки він асоціюється із війнами. А програш Японії у Другій світовій війні та жахливе бомбардування міст Хіросіма та Нагасакі є трагічними сторінками японської історії.

У 60-80 роках минулого століття Японія стає відомою у світі як країна «економічного дива». Воно починалося із 5-річного плану економічної незалежності, прийнятого у 1955 році як офіційний документ. Надалі, американські кредити, вільне придбання патентів американських та західноєвропейських дослідників, економія на військових видатках, а також управлінська компетентність японської еліти (Сабуро Окіта) націлюють практики життєдіяльності країни на довгострокове зростання темпів економічного розвитку. Накопичення капіталу, структурні зміни у виробництві, і, водночас, використання традицій повної зайнятості, узгодження політичних зусиль (об’єднання ліберальної та демократичної партій) сприяло підвищенню рівня життя громадян країни. Традиції трудової етики, перенесена до корпоративного правління самурайська відданість та селянська обережність (боягузтво для цього прошарку населення історично вважалося чеснотою), узвичаєність поведінкових опцій особи у форматі родинної діяльності (японські корпорації – лідери глобальної економіки побудовані за принципами сім’ї, її цінностей та ієрархії), використання надбань НТП у різних сферах суспільної життєдіяльності, призвело до опанування Японією лідерських позицій у світовій економіці.

Культурний обмін між різними країнами має значення не тільки з точки зору духовного збагачення кожного з учасників. Він розкриває можливості економічного співробітництва і здатен гармонізувати різні виміри внутрішньої та зовнішньої політики. Японський живопис представляє окрему тему для дослідження культури

цього регіону. Він, як і аналогічна творчість у Китаї та Кореї, тісно пов'язаний із каліграфією, а вміння та навички особи щодо останньої історично була чинником для можливостей соціального зростання (ліфт вертикальної соціальної мобільності). Незвичайність композицій, нюансировка колористики у живописі країн східно-азійського регіону слугувала основній ідеї – показати близькість людини та природи і певну меншість особи щодо останньої.. Зображення повсякденних речей (інший вимір мистецтва азійських спільнот – укійо -е) була покликана показати плинність часу, а це є дотичним до буддійської концепції споглядання, зникнення поточно побутового, тощо.

Цікаво, що з японськими гравюрами європейці познайомилися практично випадково – у них загортались порцелянові вироби. Друга половина 19-го сторіччя і початок 20-го була часом особливої уваги до Японії. Поширювалась мода на вбрання (шовкові кімоно), віяла, придбання гравюр. Відомі дизайнери доби арт-нуво надихалися творчістю, зокрема, Хокусая. Такі відомі європейські художники як Клод Моне, Ван Гог, Клімт також зазнали впливу японського мистецтва. Творчість імпресіоністів багато у чому базується саме на рисах світосприйняття притаманних азійським культурам.

Головна ідея мистецтва Японії та Китаю – показати наміри натяками, лаконічно передати дух (ідею) як світоглядний концепт (Гу Кайчжи), залишається актуальним і у наші часи. Вплив культур Заходу викликала не стільки образотворчі трансформації, скільки виявилася у комерціалізації автентичного мистецтва, так, з’явилися гібридні твори на кшталт манги. В останні роки з’явилися цікаві дослідження щодо порівняння української та японської культур. Так, можна побачити спільні риси у архітектурі японських пагод та гуцульських церков. Порівнюється національне вбрання українок та кімоно, як традиційний одяг японських жінок. Звертається увага на консерватизм як національну рису японського світосприйняття, що водночас поєднується із цікавістю до інновацій – це ті особливості, що також можна вважати притаманними українцям.

Незалежну Україну Японія визнала ще у грудні 1991 року. Дипломатичні відносини почали формуватися з 26 січня 1992 року. В сучасних умовах взаємодія

між урядовими структурами, громадянськими організаціями та діячами культури, дипломатами, звичайними людьми і їх родинами з Японії та України поглиблюється завдяки солідарності й підтримці нашої країни у її трагічних обставинах агресії з боку росії японською спільнотою. Зокрема, українські воїни проходять лікування та реабілітацію у медичних закладах Японії. Актуалізується співпраця у галузі освіти, культурних обмінів, академічної мобільності. Українські недільні школи працюють у м.Токіо та м.Нагої. «У 2022 році запроваджене викладання української мови на базі Посольства України в Японії, а також у Токійському та Кіотському університетах, університеті Кобе Гакуін». Наша країна потребує відновлення та розбудови, відтак Японське агентство міжнародного співробітництва виділило Україні 2,55 мільярда гривень за Програмою екстреного відновлення. Грантова угода була підписана між Україною та Японією 19 лютого 2024 року. Наразі продовжується опрацювання напрямів інвестування цих коштів.

V. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Основними цілями семінарських занять є закріплення та поглиблення знань, які отримані на лекціях та в процесі самостійної роботи над матеріалами курсу, сприяння розвитку здатності до критичного і системного мислення. Уміння аргументувати свою позицію, уникати монадологічності у представленні інформації, практикувати креативність і притримуватись правил академічної доброчесності – ось ті корисні навички та уміння, що актуалізуються під час підготовки та участі у семінарських заняттях.

Тема 1: Азійські студії як академічна дисципліна та актуальна галузь міждисциплінарних досліджень.

План заняття:

1.Динамізм розвитку країн азійського регіону та системний характер умов формування успішних прикладів економічного зростання

2. Як пов'язані відкритість суспільства та його здатність домінувати у світі?

3. Зіткнення цивілізацій та міждержавні конфлікти: економічний та культурний виміри.

4. Традиційні цінності культури, інтереси країни – необхідна система фільтрів для критичної імплементації світового досвіду

Література: Баз.: 5, 6; Дод.: 3, 6.

Тема 2: Європейська та азійська гегемонії у модерній світ-системі. Матеріальне і організаційне підґрунтя формування демократичних інституцій. Історичні особливості азійських країн.

План заняття:

1. Поняття, функції та цілі нового глобального проекту, місце різних азійських країн у ньому.
2. Внутрішній валовий продукт і внутрішній національний дохід – що більше позначається на добробуті пересічної людини і як ці поняття описують

спроможність державного управління?

3. Можливості критичного використання досвіду успішних азійських прикладів економічного зростання (Китай, Японія, Сінгапур, Гонконг) для стабільного розвитку України.

Література: Баз.: 1, 3, 4; Дод.: 4, 6.

Тема 3: Особливості глобального простору сучасності. Досвід різних країн як приклад різноманітності підходів в організації виробництва та владних відносин.

План заняття:

1. Осмислення схильності соціумів до розширення та феномену експансії.
2. Оновлення бачення та модернізація параметрів для обрахування економічної ефективності. Постання нових механізмів для формування методики перемовин в умовах технологічних, кліматичних та епідеміологічних небезпек
3. Суперечлива єдність формаційного та цивілізаційного підходів у потрактуванні соціальних явищ.

Література: Баз.: 2, 5; Дод.: 3 5.

Тема 4: Інституційний характер соціально-історичної динаміки: Захід та Схід.

План заняття:

1. Феномен інституційності та його генералізована представленість у якості суспільного договору - невідмінний характер в людській історії формування спільнот та суспільств.
2. Способи розуміння ефективності та оптимізації – залежність від історико-культурних традицій, узвичаєних форм господарчих практик.
3. Сучасний вимір глобалізації як ілюзія взаєморозуміння через стандартизацію зовнішнього предметного середовища.

Література: Баз.: 2, 3; Дод.: 6.

Тема 5: Визначення особливостей розвитку різних спільнот : конкуренція та можливості взаємозбагачення.

План заняття:

1. Стадіальний підхід та механізми і залежність від часу включення різних областей світового господарства до світової капіталістичної системи.

2. Розуміння часу та простору як соціально-культурних феноменів – різниця у цивілізаціях Заходу та Сходу.

3. Демократія як політичне гасло та концептуальне підґрунтя різних трансформацій у суспільному житті євроатлантичних та східно азійських та південно-азійських спільнот.

Література: Баз.: 5, 7; Дод.: 3, 5.

Тема 6: Місце та роль держави у формуванні ідентичності. Візії щодо сфер конфліктної напруги.

План заняття:

1. Державна реґуляція ринків задля сприяння розвитку вітчизняного бізнесу як чинник захисту національних інтересів відповідних країн.

2. Регіональне лідерство і перспективи сталого розвитку лише за умови того, що держава буде уважно ставитися до технологічних інновацій і робити відповідні кроки по перезавантаженню управлінських інституцій, реформуванню структури суспільних практик.

3. Федералістський та функціоналістський типи структурування політичних просторів при зміні функціонального навантаження.

Література: Баз. 3; Дод.: 1, 4.

Тема 7: Китай в історії людства - культурно-історичні витоки та особливості китайського державотворення.

План заняття:

1. Сільсько-господарчий період виробництва, землеробство як колективний вид діяльності – особливості культур (рис).

2. Індія та Китай – географічні та природні особливості, типи демографічної поведінки.

3. Успіхи китайської цивілізації та проблеми ресентименту.

Література: Баз.: 2, 6; Дод.: 1, 5.

Тема 8: Динамізм розвитку країн азійського регіону та системний характер умов формування успішних прикладів економічного зростання.

План заняття:

1. Стратегія часу як історичного виміру перемін. Суголосність колективному суб'єкту дії.

2. Що заважає постанню Індії у якості сучасної демократичної, економічно збалансованої держави із сталими темпами розвитку?

3. Середній клас та громадянське суспільство у країнах південно-східної Азії.

Література: Баз.: 3, 6; Дод.: 4, 6.

Тема 9: Між небезпеками автаркії та примусової деструкції історичного метанаративу: Японія в історії та сучасності.

План заняття:

1. Складний та суперечливий характер модернізації Японії.

2. Використання надбань НТП у різних сферах суспільної життєдіяльності та традиції соціальних взаємин: логос та етос.

3. Культурний обмін між різними країнами у розкритті можливостей економічного співробітництва.

Література: Баз.: 4, 7; Дод.: 3, 6.

VI. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА (СРС)

З метою поглиблення знань студентів з дисципліни, отримання досвіду самостійної роботи з науковою літературою пропонується самостійне опрацювання наукової літератури з проблемних питань політичної науки. Від студентів вимагається знання основних проблем та визначень семінарських тем, вільне володіння категоріальним апаратом із дисципліни.

Крім того студенти мають самостійно розглянути завдання призначені для самостійної роботи і на основі цієї інформації вільно відповідати на поставлені питання.

Питання що виносяться на СРС:

1. Історична соціологія і макроекономіка як особливий спосіб виокремлення країн та цивілізацій у історичному часі й культурному просторі.
2. Динаміка світової системи: повернення країн Азії на чільні позиції у світовому розвитку.
3. Релігійні питання у культурі Заходу та Сходу. Католицизм та конфуціанство.
4. Когнітивні упередження у застосуванні інституційних практик.
5. Країни Центру та Периферії у сучасних умовах. Феномен напів-периферійних утворень – історична динаміка.
6. Концепції м’якої сили у сучасному перерозподілі міжнародного співробітництва у галузі ШІ.
7. Авторитарні практики азійського регіону. Циклічний характер у історії азійських спільнот.
8. Особливості економічної активності КНР: реформи Ден Сяопіна, низький старт інтенсивного зростання та залученість до кризових явищ у новому глобальному просторі.
9. Формування інститутів влади та нормативів поведінки між різними прошарками населення впродовж різних історичних періодів.

VI. КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ

Робочим навчальним планом відведено 2 години аудиторних занять для проведення модульної контрольної роботи (МКР). Основна мета – усвідомлення та контроль сформованих у студентства знань та умінь, які отримуються у процесі навчання даної дисципліни.

МКР проводяться на семінарському занятті. Кожна МКР передбачає письмову відповідь з тем, перелік яких наведений у додатку 2.

VIII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова:

1. Городня Н. Д. (2011). Роль держави в піднесенні країн східної Азії: уроки для України. Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. 2011. № 1 (9). С. 20–25. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/4752

2. Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світосистеми: збірник наукових праць / НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету; від. наук. ред. О.І. Лукаш. К., 2016. 272 с. URL: http://surl.li/xfjciz

3. Кутуєв П. В. (2007). Світова система як предмет соціологічного аналізу: нова дослідницька програма Андре Ґундера Франка. Соціологія, методи, маркетинг. URL: https://stmm.in.ua/archive/ukr/2007-2/4.pdf

4. Кутуєв П. В. (2016). Трансформації модерну: інституції, ідеї, ідеології : монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 516 с.: С.160-170; С.351-372. URL: http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2019/02/Kutuev.pdf

5. Стадвелл Джо (2017). Чому Азії вдалося. Успіхи і невдачі найдинамічнішого регіону світу / Джо Стадвелл ; переклала з англійської Олександра Цехановська. Київ : Наш Формат, 2017. 446 с. URL: https://discovery.kpi.ua/ (з друкованого фонду Бібліотеки КПІ).

6. Ivanov Y. (2022). Asian tigers' experience of export-oriented industrialization: is it relevant for modern Ukraine? Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць. 2022. № 21. С. 16-23. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/50627

7. Christopher Walker, Marc Plattner, & Larry Diamond (2016). Authoritarianism Goes Global Undemocratic states are kicking their influence-peddling machines into high gear. URL: http://www.the-american-interest.com/2016/03/28/authoritarianism-goes-global/ ; URL: http://www.sociology.kpi.ua/en/literature

Допоміжна:

1. Бульбенюк С. С. (2022). Геополітичні й геоекономічні амбіції та «м’яка сила» Китаю: зауваги до дискурсу про особливості просування й утвердження. Китаєзнавчі дослідження. №2. С.39-53. URL: https://doi.org/10.51198/chinesest2022.02.039

2. Гасім С. (2013). Українські перспективи застосування моделі економічного успіху східноазійських тигрів. Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер.: Економічні науки. 16 № 1-2. С. 54-59. URL: http://surl.li/krsakb

3. Городня Н. (2011). Цивілізаційні чинники сучасного розвитку країн Східної Азії. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2011. Вип. 104. С. 14-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ist_2011_104_6

4. Кеннеді С., Ван Цзіси (2023). Америці та Китаю потрібно поговорити. Відсутність діалогу, візитів та обмінів підвищує ризик конфлікту. Україна–Китай №1(24). С. 37-42. URL: http://surl.li/ytsmxc

5. Корсунский С. В. (2023). «Як нації відновлюються: досвід Східної Азії». Видавництво Vivat, 2023. 192 с.

6. Підберезних І. Є. (2016). Країни Південно-Східної Азії : історичний, політичний, культурний екскурс : довідник. Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 2016. 264 с. URL: https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/215

Інформаційні ресурси:

1. З друкованого фонду Бібліотеки КПІ https://discovery.kpi.ua/
2. З http://www.nbuv.gov.ua – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.
3. З електронного архіву Університету (ELAKPI)
4. З сайту кафедри соціології ФСП http://www.sociology.kpi.ua/en/literature
5. З платформ відкритого доступу та відкритих навчальних ресурсів

Додаток 1

Рейтингова система оцінювання успішності студентства

Рейтинг студентів та студенток з дисципліни складається з балів, що вони отримують за такі види робіт:

1) Презентації та есе підготовлені до семінарських занять;
2) активна робота (захист доповідей) на семінарських заняттях;
3) інтерактивна участь у процесі лекційних занять;
4) написання модульної контрольної роботи (МКР).

Важливо завважити, що дана залікова дисципліна дозволяє набір балів до 100 максимально передбачуваних, впродовж семестрових занять, таким чином студенти (ки), які отримали бажану для них кількість балів можуть претендувати на автоматичне переведення їх з журналу поточного контролю до залікової відомості.

І. Робота впродовж семестру

1) Презентації та есе підготовлені до семінарських занять

Максимальна кількість балів, які можна отримати на всіх семінарських заняттях протягом семестру, дорівнює 55 балів.

При підготовці есе (презентації) враховується знання матеріалу, креативність власної позиції та дотримання правил академічної доброчесності. За кожне питання з плану семінару можна отримати «відмінно» – 6 балів – повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації) – 1,5-2 сторінки доповіді, 2-3 референтних джерела;

«добре» – 4 бали – достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації), одне посилання, відповідає на більшість з поставлених запитань викладача та колег;

«задовільно» – 3 бали – неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації);

«незадовільно» – 0 балів – значні помилки, виступ не послідовний, на поставлені запитання не відповідає взагалі, відсутня робота на семінарі. Таким чином, 9 семінарських занять дозволяє отримати 54 бали щонайбільше.

Додатковий бал може бути нараховано за захист представленої доповіді (презентації).

Інтерактивна робота на лекційних заняттях оцінюється до 25 балів (питання тематичні – 1 бал, аргументовані та тематичні – 2 бали, тематичні, аргументовані та з наведенням нової інформації – 3 бали).

2. Модульна контрольна робота (МКР)

Дві МКР оцінюються максимально 10 балів кожна. Відповідно, сумарний ваговий бал для МКР – 20 балів.

Кожна МКР відбувається після опрацювання розділу навчальної дисципліни і передбачає письмову відповідь на 1 питання, перелік яких наведений у додатку 2, протягом однієї академічної години на семінарських заняттях.

Оцінювання відповіді на питання здійснюється за наступними критеріями:

«відмінно» – 10-9 балів – надаються точні дефініції, надано декілька теоретично обґрунтованих аргументів щодо питання, наведення прізвищ дослідників, які вивчали дану проблему;

«добре» – 7-8 балів − відображається сутність питання, але наявні неточності у відповіді;

«задовільно» – 6 балів – неповна відповідь, наявні суттєві помилки;

«незадовільно» – 0 балів – відсутня або некоректна відповідь.

Таким чином, студентству надається можливість впродовж роботи у семестрі набрати потрібну кількість балів: від «достатньо» (60) до відмінно (100) без написання залікової контрольної роботи.

3. Заохочувальні бали

Всього не більше 10 балів за такі види робіт:

– за науково-дослідницьку діяльність (участь у науково-практичних конференціях, «Дні науки ФСП», конкурсах наукових робіт, публікації).

II. Порядок проведення атестацій і семестрового контролю

На першій атестації студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг на часатестації складає 20 і більше балів.

На другій атестації студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг на часатестації складає 40 і більше балів.

У випадку, якщо цей показник не відповідає вимогам, виставляється «не атестований».

Сума рейтингових балів, отриманих студентом протягом семестру, за умови зарахування МКР, переводиться до підсумкової оцінки згідно з таблицею переведення. Якщо сума балів менша за 60, але МКР зараховано, студент пише залікову контрольну роботу. У цьому разі сума балів за виконання МКР та залікову контрольну роботу переводиться до підсумкової оцінки згідно з таблицею переведення. Студент(ка), що у семестрі отримали більше 60 балів та мають позитивну оцінку за МКР, отримують залікову оцінку «автоматом».

Студент(ка), який у семестрі отримав більше 60 балів, але бажає підвищити свій результат, може взяти участь у заліковій контрольній роботі. У цьому разі остаточний результат складається з балів, отриманих на заліковій контрольній роботі та балів за МКР.

Ваговий бал залікової контрольної роботи – 80 балів.

Завдання залікової контрольної роботи складається з чотирьох питань, на які потрібно надати відповідь. Питання є різними за змістом, відповідають тематиці лекцій, семінарів, самостійної роботи, питань з самоконтролю (перелік питань у додатку 3).

Відповідь на кожне питання оцінюється у 20 балів. Система оцінювання питання:

«відмінно» – 20-18 балів – повна відповідь на питання (не менше 90% потрібної інформації);

«добре» – 17-15 балів – достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації, незначні неточності);

«задовільно» – 14-12 балів – неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації та деякі помилки);

«незадовільно» – 0 балів – незадовільна відповідь.

Таблиця переведення значення рейтингових балів до оцінки за університетською шкалою для виставлення їх до заліково-екзаменаційної відомості та залікової книжки:

Бали	*Оцінка*
100…95	Відмінно
94…85	Дуже добре
84…75	Добре
74…65	Задовільно
64…60	Достатньо
Менше 60	Незадовільно
МКР не зараховано	Не допущено

Додаток 2

Питання до модульної контрольної роботи

1. Поясніть методологічну цінність макросоціологічного підходу для дослідження історичної динаміки азійських спільнот.
2. Розкрийте значення природних геоекономічних кластерів та їх сучасне переформатування для соціально-економічних практик азійського регіону.
3. Вкажіть на цінність рольової моделі Сінгапуру для українських управлінців у сфері державної політики. Чи можлива окремішня ефективність в управлінні державними активами?
4. Чи можлива ринкова економіка у не капіталістичній країні?
5. Розкрийте зв'язок змін у світовій геополітичній ситуації із їх економіко-географічними, культурними аспектами, а також актуальністю вибудови ефективних стосунків між Україною та успішними країнами азійського регіону.
6. У чому полягає особливість інтеграційних процесів у Східно-азійському регіоні?
7. Яким є вплив глобальної фінансово-економічної кризи на формування сучасної інституційної архітектури в Східній Азії?
8. Що, на вашу думку, складає дослідницький потенціал світ-системного підходу і у чому його обмеженість?
9. Охарактеризуйте можливості використання Україною досвіду країн азійського регіону: що постає чинниками таких можливостей?
10. Яким ви бачите «перезавантаження» глобального простору сучасності? Вкажіть на небезпеки автаркії.
11. Чотири модернізації Ден Сяопіна. Чому можуть навчитися країни «транзиту»?
12. Історична цінність та обмеженість формаційного підходу. Азійський спосіб виробництва.
13. Взаємні впливи економічних, політичних трансформацій країн сучасного «колективного Заходу» та країн азійського регіону.

14. Як взаємодіють між собою ідеологічна та економічні системи суспільної життєдіяльності, які зміни відбуваються у сучасному світі і які відповіді на його виклики пропонує Китай?
15. Ринкова та цифрова економіка (цифрового розподілу) – різні виміри, (чи етапи розвитку) того самого феномену, чи різні явища взагалі?
16. Обґрунтуйте важливість стратегічного забезпечення успішної тактики дій економічних акторів з боку державних інституцій: приклади історичні та сучасні – азійський регіон.
17. Історичні контексти врахування економічних циклів при державному втручанні у реформування сільськогосподарського виробництва.
18. Охарактеризуйте системи адміністративного управління як складову легізму.
19. Опишіть європейські та азійські уявлення про легітимність.
20. Як вплинуло на китайську цивілізацію введення конфуціанства у якості державної ідеології і єдиної системи письменності?
21. Проаналізуйте зміну форм реалізації інтересів владних еліт – досвід західних та азійських спільнот.

Додаток 3

Питання для підготовки до залікової контрольної роботи

1. Унікальність Заходу: закономірна еволюція або історичний випадок?
2. Європейська гегемонія і військове використання технологічних здобутків.
3. Хто такі «сходоцентристи» і як вони розглядають азійські спільноти.
4. Капіталізм із східною специфікою. Приклад Китаю та В'єтнаму.
5. Динамічні автократії – загроза демократії чи шлях до неї? Приклади Сінгапуру та Південної Кореї.
6. Емпіричні аргументи А.Г.Франка та полеміка з євроцентризмом.
7. Особливості взаємозв'язку між ефективністю використання ідеологічного, фінансового, промислового, наукового, сільськогосподарського, культурного та політичного капіталів у азійському регіоні.
8. Соціалізм з японською специфікою чи особливості розвитку японського капіталізму?
9. Афроазійський коридор і «великий шовковий шлях» як економічне підґрунтя політичних суперечностей країн регіону (Індія, КНР).
10. Держава, що сприяє розвитку – історико-політичний конструкт чи інструмент системних трансформацій суспільних практик?
11. Зіткнення цивілізацій та міждержавні конфлікти: економічний та культурний виміри. Ціннісний конфлікт та проблеми економічних трансформацій.
12. Політична модернізація і патріархальні цінності.
13. Значущість соціально-поведінкових наук як інструменту для критичного дослідження світу, що змінюється: особи та спільноти у ньому.
14. Цінності безпеки та цінності розвитку.
15. Чим відрізняються спільноти від суспільств? Орієнтації на припис та досягнення, або – що мотивує сучасного жителя Японії? Китаю? Індії?
16. Питання перебудови та вдосконалення діяльності політичних інститутів у країнах азійського регіону.
17. Ідеологія для внутрішнього вжитку та політика презентаційна і скеровуюча,

для партнерів-конкурентів у міжнародній спільноті.

18. Особливості застосування критичних видів втручання держави з метою прискорення економічного розвитку у Японії, Південній Кореї, на Тайвані та у сучасному Китаї. Порівняння вдалих та невдалих прикладів діяльності держав азійського регіону.
19. Чому важливою є вибудова власної стратегії: для стабільного розвитку країни при запозиченнях взірців міжнародного досвіду господарювання.
20. Як підтримувати порядок у країні, що змінюється – модернізація Японії та КНР.
21. Багатовимірність та проблеми гегемонії і полярності сучасного глобалізованого світу.
22. Місце та роль особи в історії у баченні європейців та азіатів. Колективна суб'єктність.
23. Історичні обставини, за яких ресентимент можна перетворити на політичну волю до змін.
24. Культурно-історичні контексти формування системи цінностей.
25. Релігійна приналежність та ідентифікація – культура совісті та вини, співставлення практик сакрального: Схід та Захід.
26. Роль держави як стратегічного інвестора і корпоративного гравця.
27. Вибудова балансу інтересів та управління конкуренцією між різними соціальними акторами та всередині цих об'єднань (бюрократія, олігархи, прекаріат, тощо). ТНК і національні інтереси.
28. Проблеми соціальної відповідальності, справедливості та нерівності у спільнотах азійського регіону.
29. Історичне сприйняття держави як інституції, що забезпечує можливість здійснення загальних масштабних проектів. Особливість вирощування рису – головної сільськогосподарської культури Сходу.
30. Чесноти воїнів, управлінців і селян – історична динаміка функціональних змін та соціальної структури суспільства.
31. Історія кланів та становлення сучасних корпорацій. Регіональні феномени

(чеболі).

32. Державна політика у Південно-Східній Азії щодо економічних та культурних обмінів у глобальному світі повсякдення.
33. Піднесення Східної Азії: щасливий шанс «Азійських тигрів» або наслідок політики національних держав.
34. Держава, як каталізатор розвитку: історична перспектива.
35. Досвід піднесення Східної Азії, роль управлінських еліт та бюрократії. Роль і місце держави, що сприяє розвитку.
36. Яким є взаємозв'язок між економічним етатизмом та політичний авторитаризмом.
37. Від репресивних дій держави до держави, що сприяє розвитку – дисциплінуючі можливості накопичення влади і капіталу (Т. Парсонс і С. Хантінгон) для підприємців, бюрократії, еліти.
38. Географічні та геополітичні умови розвитку народно-господарського комплексу країни. Недостатність оцінки економічного розвитку країни виключно за показниками росту виробництв.